

FAİZE DUYARLI ANA BİLANÇO KALEMLERİNDE FİYATLANDIRMANIN BANKA GRUPLARINA GÖRE GELİŞİMİ 2019-2023

PRICING DEVELOPMENT OF INTEREST RATE-SENSITIVE MAIN BALANCE SHEET ITEMS OF BANK GROUPS 2019-2023

Fikret KARTAL ^{a*}

^{a*} Doç. Dr., Ostim Teknik Üniversitesi, kartal.fikret@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2354-8621.

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi: 18.03.2024
Gönderilme Tarihi: 24.09.2024
Düzenleme Tarihi: 05.10.2024
Kabul Tarihi: 05.10.2024

Anahtar Kelimeler:
Bankacılık Sektörü, Kredi,
Mevduat, Faiz Geliri
Jel Kodları: E42, G21, E52

ARAŞTIRMA MAKALLESİ

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate: %5

ÖZET

Bu 2018 yılında yaşanan kur şokunu takiben, salgın krizi ve Eylül 2021 sonrasında damgasını vuran geleneksel olmayan ekonomi politikası bankacılık sektörü üzerinde etkiler yaratmıştır. Çalışma; 2019-2023 döneminde bankaların faizle ilintili ana bilanço kalemleri olan krediler, mevduat ve menkul değerlerin banka grupları bazında gelişimini ve stok değerler üzerinden hesaplanan faiz gelir-gider oranlarının sunumunu içermektedir. Mevduat ve kredilere odaklanan çalışmanın sonuçlarına göre; TCMB ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti ile kredi-mevduat faiz oranları arasındaki güçlü pozitif korelasyon bazı vade dilimlerinde Ocak 2022-Mayıs 2023 döneminde negatife dönüşmüştür. 2019-2023 döneminde sektörün bileşik yıllık büyüme oranı kredilerde %40, vadeli mevduatta %44, menkul değerlerde %53'dür. Kredi ve mevduat hacmi ile kredilerden elde edilen faiz gelirindeki büyümede katılım ve kamu bankaları sektörünün büyüme hızını aşarken, en düşük büyüme yerli özel mevduat bankalarında gerçekleşmiştir. TL Kredi-TL Mevduat faiz marjı sektörde 2019, 2021, 2023 yıllarında negatif, 2020 ve 2022 yıllarında pozitifdir. Kredi/Mevduat rasyosu 2021 yılından itibaren tüm banka gruplarında belirgin şekilde gerilemiş ve en yüksek gerileme kamu bankalarında (35,6 puan) meydana gelmiştir.

ABSTRACT

After the exchange rate shock in August 2018, the pandemic crisis and the unconventional economic policy directly have impacted the banking sector. The study evaluating the period of 2019-2023 covers the development of key interest-related balance sheet items, namely performing loans, securities, and time deposits on a bank-group basis, as well as the presentation of interest income-expense ratios based on stock values. According to the results of the study, the strong positive correlation between the CBRT's weighted average funding cost

ARTICLE INFO

Article history:
Received 18.03.2024
Revised 24.09.2024
Accepted 05.10.2024
Keywords: Banking sector,
Loan, Deposit, Interest Income

Jel Codes: E42, G21, E52

and loan-deposit interest rates has turned negative in some maturity periods between January 2022 and May 2023. In the period 2019-2023, the compound annual growth rate in the sector was 40.4% for total loans, 44.5% for total time deposits, and 53.3% for securities. While participation banks and public banks exceeded the average growth rate in the size of loans, deposit and interest income from loans, the lowest growth was observed in privately owned local deposit banks. The TRY Loan-TRY Deposit margin in the sector has been negative in 2019, 2021, and 2023. The Loan/Deposit ratio has significantly declined across all bank groups since 2021, with the highest decrease occurring in public banks (35.6 points).

1. GİRİŞ

Banka faaliyetlerinin yörüngesini oluşturan ve bu merkezi konumlarına paralel olarak bilanço, net faiz marjı ve kârlılıkta başat kalemler olan kredi ve mevduata konu hacim ve faiz oranları risk yönetimi ve faaliyet sonucu bakımından kritik önemdedir. Son dönemde Türk ekonomisi ve finans piyasası hakkında değerlendirmeler yapılırken, salgın krizi ve özellikle Eylül 2021 sonrasında uygulanan geleneksel olmayan ekonomi politikasının etkileri ve sonuçları tartışılmaktadır. Kamu bankaları aracılığıyla düşük faizli kredi kullandırımı, Kur Korunmalı Mevduat (KKM), eşik referans değeri aşan krediler için menkul kıymet tesis zorunluluğu ve diğer bazı makro-mikro ihtiyati düzenlemeler gibi ürün ve uygulamalarla piyasa dinamiklerine yapılan doğrudan müdahaleler kredi-mevduat hacmi ve piyasa faizleri üzerinde somut tesirler yaratmıştır. Bu durum, özellikle 2021 sonrası dönemin, olağan piyasa koşullarının tesis edildiği önceki dönemlerle mukayesesini de güçleştirmiştir.

Örneğin, 2022-2023 döneminde, TL mevduata kamusal kur güvencesi getiren ve azami faiz oranını içeren KKM ve yüksek enflasyon oranından oldukça düşük saptanan politika faizi bankaların fonlama maliyetine tesir etmiş; fonlama bileşimi ve maliyetine dönük bu dışsal müdahaleler ve belirli faiz oranını aşan kredilere menkul kıymet tesis yükümlülüğünün getirilmesi kredi faizlerini baskılamış; oldukça yüksek negatif reel faiz ortamında mevduat ve kredi arz/talebi farklı dinamiklerle şekillenmiştir. Piyasa dinamiklerini bir ölçüde etkisizleştiren ve finansal piyasa fiyatlarını yapaylaştıran bu tür bir ortam piyasa ekonomisinin geçerli olduğu daha önceki dönemlerde tecrübe edilmemiştir. Döviz kuru, piyasa faizleri (tahvil-kredi-mevduat gibi), politika faizi gibi değişkenlerin başta enflasyon olmak üzere makro göstergelerle bağı zayıflamıştır. Bu durum değişkenler arasında ilişki kurulmasını güçleştirdiği gibi, cari dönem ve geçmiş dönemin karşılaştırılması ve dönemler arası farklılıkların belirleyicilerinin saptanmasını da zorlaştırmıştır.

2018 yılı Ağustos ayında yaşanan kur şokundan sonraki Ocak 2019-Aralık 2023 dönemini ele alan bu çalışmanın amacı; özellikle Mart 2020'den itibaren ekonomide yaygın etkilerini gösteren salgın krizi ve Eylül 2021 sonrasına damgasını vuran geleneksel olmayan ekonomi politikası ve yüksek negatif reel faiz ortamının bankaların faizle ilintili temel bilanço kalemlerinin gelişimine ve faiz gelir-gider oranlarına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Çalışma; faizle ilintili ana bilanço kalemleri olan sorunsuz krediler, menkul değerler ve vadeli mevduat kalemlerinin banka grupları bazında gelişimini ve stok değerler üzerinden hesaplanan faiz gelir-gider oranlarının sunumunu içermektedir. Banka bilanço ve kâr-zarar tablolarından ulaşılabilen faizle ilintili ana büyüklükler ve bu büyüklüklerden üretilen değerler üzerinden banka grupları bazında finansal analiz yapılması çalışmada izlenen yöntemdir. Bankalar piyasada oluşan fiyatlarla (faiz oranı) menkul değerlere konu işlemleri yaparken, kredi-mevduat faiz oranları üzerinde ise izlenen banka politikalarının bir ölçüde etkisi bulunmaktadır; bu nedenle mevduat-kredi değişkenlerindeki gelişim çalışmada daha fazla ağırlık edinmiştir. Sektörün geneli ile birlikte sermaye yapılarına göre mevduat bankaları ve katılım bankalarının bu süreçte nasıl bir gelişim sergilediği, sektördeki konumlanmaları ve davranış-politika farklılığı ortaya konulmaktadır. İzlenen geleneksel olmayan ekonomi politikası ve piyasa dinamiklerine aykırı müdahalelerle finansal piyasalarda fiyatların oluşması nedeniyle 2019 öncesi dönemle bir karşılaştırma yapılmamıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

İç-dış makroekonomik ortam ve rekabet gibi tek bir bankanın doğrudan yönlendiremediği koşulların yanı sıra likidite pozisyonu, risk iştahı, fonlama ihtiyacı, sermaye gücü gibi banka bazlı finansal durum ve stratejilerin de etkili olduğu kredi ve mevduat faiz oranlarının belirlenmesine ilişkin literatüre bu bölümde yer verilmektedir. Son dönemde Türkiye’de izlenen para politikasının bileşenlerinden olan politika faizi ve politika faizi üzerinden hesaplanan referans değerlerle KKM ve kredi faizlerinin sınırlandırılması çabası ve kullanılan diğer müdahaleci ürünler nedeniyle özellikle politika faizi ve kısa vadeli piyasa faiz oranları ile kredi-mevduat faizi arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalara aşağıda değinilmektedir.

Olağan koşullarda, para politikası ve bu politikanın işleyişini sağlayan parasal aktarım mekanizmasının temel amacı, açık piyasa işlemleri aracılığıyla politika faizine paralel olarak kısa vadeli faiz oranlarını doğrudan yönlendirmek ve orta-uzun vadeli faizler üzerinde istenen yön ve boyutta etki yaratmaktır. Böylece bankaların kredi ve mevduat faizlerine tesir edilerek mal-hizmet talebi yönlendirilmek ve enflasyon hedefine ulaşılmak istenmektedir. Özellikle krizlerde ve dalgalı dönemlerde, politika faizi ile kısa vadeli piyasa faizleri arasındaki bağın kısmen zayıfladığı, banka davranışlarında risk algısının ve fonlama kaygısının öne çıkabildiği belirtilebilir.

Merkez bankalarının saptadığı politika faizinden kredi ve mevduat faizlerine geçişe ilişkin raporlar yayımlayan Avrupa Merkez Bankası (ECB); politika faizindeki değişikliklerin süratle para piyasası ve kısa vadeli tahvil faizlerine yansıdığını, diğer piyasa faizlerine ise vade yapısına paralel olarak aktarıldığını, daha önceki yıllarda olduğu gibi küresel kriz öncesinde, 2005-2007 döneminde Euro bölgesinde politika faizinden kredi-mevduat faizine geçişkenliğin düzenli şekilde çalıştığını, özellikle kısa vadeli ticari krediler ve mortgage kredilerinde bu durumun daha hızlı gerçekleştiğini, bunun ise bu tür kredilere talebin yüksekliğinden kaynaklandığını, uzun vadeli mortgage kredi faizlerinde ise sektördeki rekabet baskısı nedeniyle artan faiz ortamında faiz marjının düşürülmesi ve etkin fiyatlama sonucu geçişkenliğin yavaşladığını, aktarım mekanizmasında faiz kanalının etkin olduğunu belirtmiştir (ECB, 2007: 29). ECB, 2009 yılında ise, küresel kriz ortamında aktarım mekanizmasının aynı şekilde çalıştığını, ancak bankaların kredi standartlarını sıkılaştırdığını ifade etmiştir (ECB, 2009: 93).

2008 küresel krizi ve 2010 borç krizinde sıfır düzeyine doğru indirilen politika faizinin piyasa faizine etkisini değerlendiren ve ECB bünyesinde yapılan çalışmada (Darracq Paries vd, 2014: 41); kredi risk algısındaki farklılıklar ve iş döngüsündeki eş zamanlı olmayan gelişmeler nedeniyle bazı Avrupa ülkelerinde politika faizindeki indirimlerin kredi faizlerine aynı ölçüde yansımadığını, dört büyük Avrupa ekonomisinde (Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya) kredi faizlerinin gerilediği, İtalya ve İspanya örneğinde tahvil piyasasında artan tansiyon ve ekonomik görünümdeki bozulmanın faizler üzerinde yukarı yönlü baskı kurduğu ifade edilmiştir.

Avrupa’da negatif politika faiz oranları nedeniyle mevduat faiz oranının sıfır düzeyine gerilediğini, bu durumun politika faizindeki ilave indirimlerin bankaların fonlama maliyetine geçişkenliğini sınırladığını belirten ve Euro bölgesindeki 252 banka üzerinde inceleme yapan çalışmada (Demiralp vd, 2019: 34-35); negatif faiz ortamında fazla likiditenin oluştuğu, bankaların büyük ölçüde mevduat ve likiditeyi elinde bulunduranlardan kaynak sağladığı ve bireysel-kurumsal müşterilere daha fazla kredi verdiği, bunun bir nedeninin bankaların fazla likiditeden kaynaklı olarak merkez bankasında tuttukları rezervlerden yapılan kesintiden (negatif faiz) kaçınmak olduğu, böylece bankaların aldığı riskin arttığı, bu durumun özellikle yükümlülüklerinde yüksek oranda mevduat bulunan bankalar için geçerlilik taşıdığı, sendikasyon kredisi piyasasında aktif olan bankalarda ise negatif politika faizi ortamının kredilerde daraltıcı yönde bir etki oluşturduğu ifade edilmiştir.

Genişletici para politikasının amaçlananın aksine banka kredilerinde sıkılaştırıcı etki yaratmasını ifade eden “ters faiz oranı (reversal interest rate)” kavramı üzerinden para politikası ile kredi faizi arasındaki etkileşime yer veren çalışmada (Brunnermeier ve Koby, 2018: 30); ECB tarafından borç krizinde düşük faiz uygulanmasının daha az kredi verilmesine neden olduğu, bunun ise net faiz gelirindeki düşüşün sabit faizli varlıkların değerlendirme kazançlarındaki artıştan daha yüksek olmasından ve sermaye kısıtından kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Kredi-mevduat faiz oranları ile piyasa faiz oranları arasında eş zamanlı ilişki bulunduğu yönelik görüşlerin, faiz oranının belirlenmesi esnasında bankaların tahmin ve beklentilerini ihmal ettiğini vurgulayan diğer bir çalışmada (Banerjee vd, 2013); dört büyük Euro bölgesi ekonomisinde (Almanya, Fransa, İtalya, İspanya), 1995-2007 döneminde vadeli mevduat ve kısa-uzun vadeli ticari ve mortgage kredisi faizleri ile piyasa faizi olarak işaret edilen 3 ve 12 ay vadeli EURIBOR faizleri ve 2-10 yıl vadeli tahvil faizlerinin birlikte hareket ettiği, ancak daha yakından bakıldığında tepe ve dip noktalarında kredi-mevduat faizlerinin piyasa faizlerini takip etmediğinin görüldüğü, küresel kriz ortamında bankaların kullandıkları krediler için daha fazla şekilde kısa vadeli piyasa fonlamasına, daha az şekilde mevduata bağımlı hale geldiği, bunun ise kredi verme işlemi ile para piyasası fonlaması arasında daha belirgin bir ilişkinin kurulmasına yol açtığı belirtilmiştir. Bu çalışmanın öne çıkardığı kritik nokta ise, 1-3 ay vadeli para piyasası oranlarına yönelik tahminlerin geçişkenlikte önemli rol oynadığının, bankaların faiz belirleme davranışında gelecekteki kısa vadeli para piyasası oranlarının etkili olmasının gelecekteki faiz oranlarına ilişkin belirsizliği azalttığının vurgulanmasıdır.

2008 küresel krizi sonrasında politika faizindeki düşüşün banka kredi faizlerine aynı düzeyde yansımadağına dönük tespitlere, politika faizinin çok kısa vadeli bir zaman dilimine ait olması, bankaların fonlama yapısının tamamen politika faizine dayanmaması ve kriz sonrasında daha yüksek risk primlerinin oluşması üzerinden cevap verilmiştir (Illes vd, 2015: 26).

BIS (Bank for International Settlements) bünyesinde gerçekleştirilen ve politika faizinin yanı sıra bankaların farklı yükümlülüklerinin ağırlıklı ortalama maliyeti ile kredi faizi arasındaki ilişkiye dönük yapılan bir çalışmada (Illes vd, 2015: 26); Euro bölgesinin 9 üyesi ile Danimarka ve İngiltere için kriz öncesi (2003-2008) ve kriz sonrası (2008-2014) dönemlerde bankaların kaynak maliyeti ve politika faizinin gelişiminde önemli farklılıklar oluştuğu, politika faizi ile değil, pasiflerdeki farklı kaynak kalemlerinin ağırlıklı ortalama maliyeti ile kredi faizleri arasında ilişkinin bulunduğu belirtilmiştir. Politika faizi ile kredi faizi arasındaki ilişkinin bozulmasının parasal aktarım mekanizmasının etkinliğini zayıflattığı vurgulanmıştır. Negatif politika faiz oranlarının banka faiz oranlarına etkisine dair yapılan diğer bir çalışmada ise (Eggertsson vd, 2019: 38-39), bankaların fonlama yapısının mevduata dayanması ve mevduat faizlerinin sıfırın altına indirilmemesi nedeniyle politika faizi ile kredi faizi arasında kopukluk meydana geldiği hususu öne çıkarılmıştır.

ABD ve Euro bölgesinde para politikasının etkinliğini, politika faizinden banka faiz oranlarına geçiş üzerinden inceleyen çalışmada (Karagiannis vd, 2010: 332-333); küresel finansal krizin para piyasasındaki işleyişe zarar vermesinin faiz oranı kanalını önemi hale getirdiği, bu durumun incelenen iki bölgede de politika faizi ve para piyasası faizi arasındaki marjın genişlemesi ve banka faiz oranlarındaki değişimden anlaşılabilirdiği ifade edilmiştir.

59 ülkeden 3637 banka üzerinde 2011-2018 verileri kullanılarak yapılan çalışmada (Boungou ve Hubert, 2021), bankaların faiz dışı gelirleri artırarak ve negatif değerlere kadar olmasa da mevduat faizini düşürerek negatif faiz ortamına yanıt verdikleri, mevduat faizlerinin, potansiyel kaynak çıkışı ve bazı muhtemel hukuki sorunlar nedeniyle negatif düzeylere çekilemediği belirtilmiştir.

Para politikası ve kredi faizleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada (Mishra vd, 2014); para politikası şoklarının, daha gelişmiş finansal ve kurumsal yapıya sahip ekonomilerde banka faiz oranlarını etkilediği, ancak bu özellikleri taşımayan düşük gelirli ülkelerde bu ilişkinin daha zayıf olduğu tespiti yapılmıştır.

Diğer bir çalışmada (Green, 1998: 204); bankaların ilan edilen (kamuya duyurulan) faiz oranı ve piyasa faiz oranı olarak iki faiz oranı kullandığı, bu iki orandan da işlem yapıldığı, ilk oranın bankalar tarafından istenildiğinde değiştirildiği, piyasa oranının ise dışsal olduğu, faiz riski yönetiminin, faiz getirili aktiflerin faiz maliyetli yükümlülüklerden fazlalığının faiz getirili aktiflere oranına (gap) dayandığı, kredi piyasa faiz oranı ile ilgili gap arasında ters yönlü bir korelasyonun bulunduğu belirtilmiştir.

Hollanda bankacılık sistemi üzerine yapılan çalışmada (Bikker ve Gerritsen, 2017: 211-212), mevduat faizlerinin küresel kriz sonrasında bankaların taşıdıkları risklere duyarlı hale geldiği, vadeli mevduatın ekonomik ortama vadesiz mevduata göre daha fazla tepki gösterdiği, banka büyüklüğü dikkate alınmadığında bankaların kredi derecelendirme notlarının mevduat faizine etkide bulunduğu, yüksek dereceli bankaların mevduata daha düşük faiz uyguladıkları, mevduat tabanı geniş, fonlaması mevduata dayalı ve likidite fazlası olan bankaların da daha düşük faiz önerdikleri ifade edilmiştir.

Hindistan için yapılan çalışmada (Das, 2015: 22-23), politika faizindeki değişikliğin banka faiz oranlarına yavaş ama etkili şekilde yansıdığı, kredi faizindeki uyarılmanın, parasal gevşemeye göre parasal sıkılaştırmada daha hızlı olduğu, ayrıca mevduat faizinin kredi faizlerine göre daha büyük ve hızlı değiştiği, mevduat faizinin parasal sıkılaştırmada yukarı yönlü tepki vermez iken, parasal gevşemede aşağı yönlü tepki verdiği ifade edilmiştir.

Türkiye özelinde politika faizi, kısa vadeli faizler ve kredi-mevduat faizleri arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar mevcuttur. TCMB bünyesinde yapılan ve 2010-2016 dönemini ele alan çalışmada (Binici vd, 2016: 27-28); fiili faizlerin (BİST bankalararası piyasa faizi ve TCMB ortalama fonlama faizi) ticari bankaların kredi ve mevduat fiyatlamalarında belirleyici olduğu, kredi fiyatlamasında bankalararası piyasa faizlerinin TCMB ortalama fonlama faizine kıyasla öne çıktığı ifade edilmiştir. Bankalararası para piyasası faizi, bankaların ihtiyaç durumunda piyasadan elde edebilecekleri fonların maliyeti için referans teşkil ettiğinden bu sonuçların olağan değerlendirildiği açıklanan çalışmada, bankaların fiyatlamalarda TCMB ortalama fonlama faizini de önemli ölçüde dikkate almasının ise, TCMB fonlamasının bankaların kaynak maliyetinin bir bileşeni olması ve izlenen para politikasına dair bir referans olarak kabul edilmesinden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Diğer yandan, BİST bankalararası piyasa faizinin dalgalanmasına karşın bir süre sonra TCMB ortalama fonlama faizine yakınsadığı; ancak bankalararası piyasa faizindeki artışın uzun süreli olarak görülmesi hâlinde TCMB fonlama maliyetinin referans özelliğinin zayıflayacağı belirtilmiştir.

Politika faizindeki değişikliklerin mevduat ve kredi faiz oranlarına en az gecikme ile tam olarak yansımaları para politikasının ve aktarım mekanizmasının etkinliğini göstermekte olup, TCMB bünyesinde hazırlanan uzmanlık tezinde (Çavuşoğlu, 2010: 103-105); makroekonomik koşullar, para politikası uygulamaları, finansal sistemin yapısı ve bankalara özgü koşulların bu geçişkenliği etkilediği, örtük ve açık enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulandığı 2002-2009 döneminde politika faizi ile kredi-mevduat faiz oranları arasında uzun dönem ilişki bulunduğu, özellikle 2004 sonrasında aracılık işlevinin, rekabetin, kredi hacminin arttığı, tüketim harcamalarının canlandığı, arz-talep tarafında yaşanan olumlu gelişmeler sonucu faiz oranı geçişkenliğinin yükseldiği ifade edilmiştir. Kısa dönem geçişkenliğinin mevduat faiz oranlarında daha yüksek olduğu, bunun ise düşen faiz ortamında kâr maksimizasyonu amacıyla düşüşün kredi faiz oranlarına geç yansıtılmasından kaynaklandığı, uzun dönemde ise geçişkenliğin kredi faiz oranlarında daha yüksek olduğu, kamu bankaları nedeniyle mevduat piyasasının kredi piyasasına göre daha az rekabetçi olması ve mevduat faiz oranı esnekliğinin daha düşük olmasının bu sonuca yol açtığı belirtilmiştir.

TCMB fonlama maliyeti ve BİST bankalararası gecelik faizi ile kredi ve mevduat faizleri arasındaki geçişkenliği 2011-2021 dönemi için araştıran çalışmada (Salihoğlu ve Hepsağ, 2021: 54-55); kredi ve mevduat faizlerine geçişkenlik bakımından BİST bankalararası gecelik faizlerin TCMB fonlama maliyetinden daha yüksek katsayılar edindiği, kısa vadede banka faizlerine geçişkenliğin daha yüksek olduğu, vade uzadıkça geçişkenliğin azaldığı ifade edilmiştir. Diğer çalışmalarda da (Çağlarırnak Uslu ve Karahan, 2016: 685-687; Bulut, 2020: 26-27) geçişkenlik ve vade arasında benzer ilişkiler kurulmuş, BİST repo faizi ve politika faizinden kredi faizine geçişkenliğe işaret edilmiştir.

TCMB ağırlıklı ortalama fonlama maliyetinin banka faizlerine etkisini araştıran çalışmada (Güneş, 2022: 572-573); Ocak 2012-Ocak 2022 döneminde, banka faiz oranlarında TCMB ağırlıklı ortalama fonlama maliyetinden kaynaklı etkinin yaklaşık 5 ay boyunca arttığı, ardından etki gücünün azalmasına rağmen pozitif anlamda etki göstermeye devam ettiği, mevduat faiz oranı üzerindeki etkinin kredi faizlerinden daha yüksek olduğu, bu durumun ise müşterilerin mevduata kısa vadeli, kredilere uzun vadeli bakışından kaynaklandığı belirtilmiştir.

2011-2017 döneminde politika faizinden piyasa faizlerine geçişkenliği inceleyen çalışmada (Büberkökü ve Kızıldere, 2019: 239-241); ihtiyaç ve konut kredisi dışındaki kredi ve mevduat faizlerinin TCMB ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti ve BİST gecelik repo faizleri ile uzun dönemli ilişki içinde bulunduğu, ayrıca TCMB ortalama fonlama maliyetinin BİST gecelik repo faizine göre kredi-mevduat faizleriyle daha fazla etkileşimde olduğu belirtilmiştir.

Politika faiz oranı ve bankacılık kredi faiz oranları arasındaki geçişkenliği 2002-2016 dönemi için inceleyen çalışmada (Uğur ve Bingöl, 2018: 271-272); taşıt kredisi dışındaki kredi faiz oranları ve politika faiz oranının birbirini etkilediği, kredi faiz oranlarındaki değişikliklerin uzun dönemde politika faizini etkilediği,

TCMB'nin politika faizi kararlarını verirken bankacılık sektörü tarafından verilen ihtiyaç, taşıt, konut ve ticari kredi faiz oranlarından etkilendiği ifade edilmiştir.

Enflasyon hedeflemesinin uygulandığı 2002-2009 dönemini ele alan diğer bir çalışmada (Uslu, 2020: 220-221); enflasyon ile faiz oranları arasında oldukça yüksek bir ilişkinin bulunduğu, enflasyon oranındaki %1'lik artışın, ticari kredi faizlerini %0,23, vadeli mevduat faiz oranlarını %0,59 artırdığı, Fisher etkisinin geçerli olduğu, vadeli mevduat faiz oranındaki %1'lik artışın ise ticari kredi faizlerini %1,04 artırdığı belirtilmiştir.

Zorunlu karşılıklar ile kredi faizleri ve fonlama ihtiyacı arasındaki ilişkiye değinen çalışmada (Binici vd, 2016: 27-28); zorunlu karşılık oranları ile kredi faizleri arasındaki ilişkinin özellikle fonlama ihtiyacı yüksek bankalar için anlamlı bulunduğu, piyasadan kısa vadeli borçlanması yüksek olan bankaların zorunlu karşılıklardaki değişime daha fazla tepki verdiği, zorunlu karşılıklardaki artışların para piyasalarından yüklü oranda borçlanan bankaların borçlanma ihtiyacını artırdığı ifade edilmiştir.

TCMB'nin likidite politikasının bankalar üzerindeki etkisini inceleyen ve TCMB bünyesinde hazırlanan çalışmada (Alper vd, 2014: 49); TCMB'nin miktarsal politikasının bankaların likidite pozisyonunu etkilediği, merkez bankasından sağlanan kısa vadeli fonlamanın mevduatın alternatifi olmadığı, bankaların kredi davranışının zorunlu karşılıklar ve likidite pozisyonuna büyük ölçüde tepki gösterdiği, zorunlu karşılıklardaki artış nedeniyle kredi arzının da azaldığı belirtilmiştir.

Türk bankacılık sektöründe 2010-2021 döneminde ticari kredi faiz oranının belirleyicilerine dönük olarak yapılan çalışmada (Yücel, 2023: 10-11); mevduat faizinin ticari kredi faiz oranı üzerindeki etkisinin diğer değişkenlere göre daha fazla olduğu, uzun dönemde mevduat faizindeki bir birimlik artışın ticari kredi faiz oranını %1,24, mevduat faizinde kısa dönemde bir birimlik artışın ise ticari kredi faiz oranını %0,61 artırdığı, enflasyon, döviz kuru ve M2 para arzının uzun dönemde etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır

2004-2010 dönemini ele alan çalışmada (Öztürk ve Durgut, 2011: 139-140); iç borçlarda meydana gelen artışın mevduat faiz oranına doğrudan yansıdığı ifade edilmiştir. 2007-2015 dönemini kapsayan diğer bir çalışmada (Demirgil ve Türkay, 2017: 925-926); reel para arzı ile reel mevduat faiz oranı arasında negatif yönlü, reel kamu iç borç stoku, döviz kuru, enflasyon ve Libor faiz oranı ile reel mevduat faiz oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki gözlemlendiği ifade edilmiştir.

Bu çalışma; Türk bankacılık sektörünün bir bütün olarak ve banka grupları bazında 2019-2023 döneminde, krediler, mevduat ve menkul değerler ile bu kalemlere konu faiz gelir-giderlerinde tecrübe ettiği gelişim ve değişimi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söz konusu döneme salgın krizi ve enflasyonu bir referans değer olmaktan çıkaran geleneksel olmayan ekonomi politikasının damga vurması ve finansal piyasalardaki fiyat (faiz) oluşumunun piyasa dışı dinamiklerle şekillenmesi nedeniyle literatürde yer verilen değişkenler arasındaki ilişkinin aranması yönünde bir yöntem izlenmemiştir.

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ, KAPSAMI VE AMACI

Çalışmada, Türk bankacılık sektörüne ait temel finansal tablolar üzerinden finansal analiz ve rasyo analizi yöntemleri kullanılmıştır. BDDK tarafından yayımlanmış bankacılık sektörü bilanço ve kâr/zarar tabloları kullanılarak yatay ve dikey finansal analiz yapılmış; incelenen dönemde temel büyüklüklerde ulaşılan değişim, rasyolar ve marjlardaki gelişim ortaya konulmuştur. Banka faaliyetlerinin omurgasını oluşturan faiz ilintili ana bilanço kalemleri ve bu kalemlere konu faiz gelir ve gider kalemleri çalışmanın kullandığı ana değişkenlerdir. Bu kalemlerin belirlenmesinde aşağıda ifade edilen değerler kullanılmıştır.

- 31 Aralık 2023 itibarıyla bankacılık sektörü aktiflerinin %50'sini krediler, %17'sini menkul değerler meydana getirirken, 2023 yılında bankacılık sektörünün elde ettiği toplam 2,6 trilyon TL'lik faiz gelirinin %62'si sorunsuz kredilerden, %32'si menkul değerlerden sağlanmıştır (BDDK, Aylık Bülten). Faiz gelirinin %94'ünü meydana getiren sorunsuz krediler ve menkul değerler çalışmaya konu edilirken, görece önemsiz bir paya sahip olan diğer faiz getirili kalemler (bankalardan ve para piyasasından alınan faizler gibi) kapsam dışı bırakılmıştır.
- Bankaların özkaynak dışındaki yükümlülüklerini ifade eden yabancı kaynaklar içinde toplam mevduatın payı %70 olup, vadeli mevduata ödenen faiz gideri toplam faiz giderinin %81'ini

meydana getirmektedir (BDDK, Aylık Bülten). Mevduatın ve mevduata ödenen faizin pasifleri ve faiz giderini domine etmesi nedeniyle vadeli mevduat çalışma kapsamına alınmış, faizle ilintili olmayan ve 31 Aralık 2023 tarihli verilere göre toplam mevduatın %33'ü, TL mevduatın %15'i, yabancı para (YP) mevduatın %60'ını oluşturan vadesiz mevduat ve diğer faiz maliyetli kalemler (Para piyasasına borçlar, ihraç edilen menkul değerler, alınan krediler gibi) çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Aktifleri domine eden faiz getirili sorunsuz krediler ve menkul değerler ile pasiflerin ağırlığını oluşturan faiz maliyetli vadeli mevduatın 2019-2023 dönemindeki gelişimi ortalama büyüklükler ve yarattıkları faiz gelirderi üzerinden toplam (TL+YP), TL ve yabancı para (YP) olarak çalışmada sunulmuştur.

Bilançoda yer alan kalemlere ait büyüklükler raporlama tarihi itibarıyla (örneğin yıl sonu "31.12.2023") sahip olunan varlık ve yükümlülükler için, ilgili kalemlere konu faiz gelir ve giderlerinin izlendiği kâr/zarar tablosundaki tutarların ise ilgili dönemin tamamına ait olması sebebiyle kâr/zarar tablosu kalemleri ile bilanço kalemleri arasında ilgi kurulurken, belirli bir tarihe ait bilanço büyüklükleri değil, bilanço kalemlerinin yıl içi ortalamasını sunan veriler kullanılmıştır. Yılın tamamına yaygın bilanço ortalamaları (her güne ait bakiyelerin ortalaması) bilinmediğinden BDDK tarafından yayımlanan aylık tablolar üzerinden ilgili yıldaki 12 aya ait ay sonu değerlerin ortalaması ilgili yıla ait ortalama büyüklük olarak alınmıştır. Kâr/zarar tablosu kalemleri ile bilanço kalemlerinin ortalama değerleri arasında ilgi kurularak faiz gelir-gider oranları hesaplanmıştır. Aşağıdaki tablolarda, bilanço ve kâr/zarar kalemlerinin sadece TL üzerinden değerleri değil, ayrıştırılmış TL ve yabancı para bakiyeleri de kullanılarak daha sağlıklı bir analize ulaşılmak istenilmiştir. Bilançonun doğası gereği ilgili kalemler akım değil, stok değerleri ifade ettiğinden, aşağıdaki sonuçlar ilgili yılda kullanılan kredi, edinilen menkul değerler ya da toplanan mevduata değil, birikimli olarak gelen ve bakiye arz eden tüm hesaplara aittir.

BDDK tarafından paylaşılan raporlarda, katılım bankalarının verileri diğer bankalarla konsolide edilirken, katılım fonu (KF) mevduatla, kâr payı (KP) ise faiz gelir ve gideri ile birlikte sunulmaktadır. Yabancı banka kavramı, sermaye payında çoğunluk şartı aranmaksızın, yönetimin yabancı sermayede bulunduğu bankaları ifade etmekte olup, BDDK'nın raporlarına konu sınıflandırma aynen kullanılmıştır.

Çalışmada, ilgili kalemlerin 2019-2023 dönemi bileşik yıllık büyümesine ilave olarak, Ağustos 2018 dönemi kur şoku ve salgın krizinin etkilediği 2019-2021 ve geleneksel olmayan politikaların tesir ettiği 2022-2023 alt dönemlerinin bileşik yıllık büyümesi de ayrıca sunulmuştur. 2021 yılının son çeyreği öncesinde enflasyon ve faiz oranlarının belirgin şekilde %20'nin altında olması nedeniyle 2019-2023 döneminde gözlemlenen nominal değişim ağırlıkla 2022-2023 döneminde meydana gelmiştir.

Çalışma sektörün bütünü, mevduat bankalarını, mevduat bankalarının alt grupları olan yerli özel, kamu, yabancı bankaları ve katılım bankalarını ele alarak 2019-2023 dönemindeki sorunsuz krediler, menkul değerler ve mevduat büyüklükleri ile bu büyüklüklere konu faiz gelir ve giderlerini sunmakta ve ulaşılan oranları banka grupları bazında karşılaştırmaktadır. Amaç; 2018 yılı Ağustos ayında meydana gelen kur krizinden sonraki dönemde, özellikle Mart 2020'den itibaren ekonomide yaygın etkilerini gösteren salgın krizi ve Eylül 2021 sonrasında damgasını vuran geleneksel olmayan politikaların bankaların faizle ilintili temel bilanço kalemlerine ve faiz gelir-gider oranlarına nasıl yansıtıldığını ortaya koymaktır. Bu durum bir bakıma bankaların kredi ve mevduata dönük fiyatlama davranışlarını ortaya koymaktadır. Ancak stok verilerin kullanılması nedeniyle ulaşılan oranların sadece yeni kullanılan kredilere veya yeni toplanan mevduata ait olmadığı hatırlanmalıdır.

4. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE FAİZE DUYARLI ANA KALEMLERİN GELİŞİMİ

4.1. Temel Bilanço Büyüklüklerinin Gelişimi

Yukarıda işaret edilen kapsama uygun olarak temel bilanço kalemlerinin ortalama büyüklükleri (12 ay sonunun ortalaması) 2019-2023 dönemi için aşağıda sunulmaktadır. Banka bilançolarında farklı sınıflandırma ve değerlendirme esaslarına tabii tutulan "Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr/Zarara Yansıtılan Menkul Değerler, Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Menkul Değerler ve İtfa Edilmiş Maliyeti Üzerinden Değerlenen Menkul Değerler" kalemlerinin toplamı menkul değerler olarak ifade edilmiştir. BDDK

sınıflandırmasına uygun şekilde katılım bankalarına ait katılım fonu mevduat içinde, kâr payı gelir-gideri ise faiz gelir-gideri içinde yer almakta, dolayısıyla mevduat ve faiz değerleri katılım fonu ve kâr payını da içermektedir.

Tablo 1. Faize Duyarlı Ana Bilanço Kalemlerinin Gelişimi

Ortalama Değerler Grup / Milyon TL	T. Krediler	TL Krediler	YP Krediler	T. Vadeli Mevduat/KF	TL Vadeli Mevduat/KF	YP Vadeli Mevduat/KF	T. Menkul Değerler	TL Menkul Değerler	YP Menkul Değerler
Sektör									
2019	2.528.584	1.528.701	999.883	1.764.544	874.800	889.743	581.587	371.236	210.351
2020	3.262.923	2.085.053	1.177.870	2.169.839	1.122.137	1.047.703	913.469	543.462	370.007
2021	4.017.437	2.524.940	1.492.497	2.677.448	1.334.202	1.343.246	1.178.411	631.237	547.173
2022	6.295.417	3.919.704	2.375.712	4.530.252	2.512.987	2.017.264	1.955.399	974.786	980.613
2023	9.838.134	6.727.654	3.110.479	7.698.706	5.683.437	2.015.269	3.209.601	1.785.555	1.424.046
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	40,4%	44,8%	32,8%	44,5%	59,7%	22,7%	53,3%	48,1%	61,3%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	56,5%	63,2%	44,4%	69,6%	106,4%	22,5%	65,0%	68,2%	61,3%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	26,0%	28,5%	22,2%	23,2%	23,5%	22,9%	42,3%	30,4%	61,3%
Mevduat Bankaları									
2019	2.201.561	1.413.803	787.759	1.646.988	822.826	824.162	534.754	353.108	181.646
2020	2.824.461	1.917.227	907.234	2.002.755	1.049.857	952.898	809.208	500.801	308.407
2021	3.438.596	2.325.924	1.112.672	2.455.445	1.251.722	1.203.723	1.052.203	585.246	466.957
2022	5.374.820	3.538.964	1.835.855	4.090.094	2.281.429	1.808.664	1.731.169	888.877	842.293
2023	8.427.855	5.980.862	2.446.994	6.969.454	5.150.665	1.818.789	2.836.732	1.618.127	1.218.605
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	39,9%	43,4%	32,8%	43,4%	58,2%	21,9%	51,8%	46,3%	60,9%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	56,6%	60,4%	48,3%	68,5%	102,9%	22,9%	64,2%	66,3%	61,5%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	25,0%	28,3%	18,8%	22,1%	23,3%	20,9%	40,3%	28,7%	60,3%
Mevduat B.(Yerli Özel)									
2019	752.075	457.082	294.993	601.373	274.508	326.865	193.060	127.222	65.838
2020	900.366	567.610	332.756	647.208	306.316	340.892	269.073	180.243	88.830
2021	1.098.544	705.783	392.761	746.173	367.285	378.887	329.439	208.691	120.748
2022	1.738.091	1.107.232	630.859	1.246.101	694.508	551.593	527.387	293.248	234.139
2023	2.530.829	1.758.376	772.453	1.991.166	1.494.870	496.296	894.921	548.875	346.046
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	35,4%	40,0%	27,2%	34,9%	52,8%	11,0%	46,7%	44,1%	51,4%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	51,8%	57,8%	40,2%	63,4%	101,7%	14,4%	64,8%	62,2%	69,3%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	20,9%	24,3%	15,4%	11,4%	15,7%	7,7%	30,6%	28,1%	35,4%
Mevduat B.(Kamu)									
2019	918.469	628.143	290.326	628.681	341.410	287.272	242.796	169.575	73.221
2020	1.275.630	949.871	325.759	912.185	527.607	384.578	405.810	245.529	160.281
2021	1.537.535	1.119.233	418.302	1.175.284	611.715	563.569	562.633	288.441	274.192
2022	2.349.866	1.633.816	716.050	1.937.771	1.078.823	858.948	903.051	433.277	469.774
2023	3.946.706	2.937.340	1.009.366	3.514.537	2.445.629	1.068.908	1.451.822	773.985	677.836
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	44,0%	47,1%	36,5%	53,8%	63,6%	38,9%	56,4%	46,2%	74,4%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	60,2%	62,0%	55,3%	72,9%	99,9%	37,7%	60,6%	63,8%	57,2%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	29,4%	33,5%	20,0%	36,7%	33,9%	40,1%	52,2%	30,4%	93,5%
Mevduat B.(Yabancı)									
2019	531.017	328.577	202.440	416.934	206.909	210.025	98.899	56.311	42.588
2020	648.465	399.747	248.719	443.362	215.934	227.428	134.325	75.030	59.296
2021	802.517	500.908	301.609	533.988	272.721	261.267	160.131	88.114	72.017
2022	1.286.863	797.917	488.946	906.222	508.098	398.123	300.732	162.351	138.380
2023	1.950.321	1.285.146	665.175	1.463.751	1.210.166	253.585	489.989	295.267	194.723
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	38,4%	40,6%	34,6%	36,9%	55,5%	4,8%	49,2%	51,3%	46,2%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	55,9%	60,2%	48,5%	65,6%	110,7%	-1,5%	74,9%	83,1%	64,4%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	22,9%	23,5%	22,1%	13,2%	14,8%	11,5%	27,2%	25,1%	30,0%
Katılım B.									
2019	122.754	77.776	44.978	117.555	51.974	65.581	31.896	8.842	23.054
2020	193.950	124.393	69.556	167.084	72.279	94.805	78.108	31.862	46.246
2021	258.135	151.201	106.935	222.004	82.481	139.523	92.165	33.409	58.756
2022	469.180	282.084	187.096	440.158	231.558	208.600	162.704	62.398	100.306
2023	761.408	513.785	247.623	729.252	532.772	196.480	282.066	135.952	146.114
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	57,8%	60,3%	53,2%	57,8%	78,9%	31,6%	72,4%	98,0%	58,7%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	71,7%	84,3%	52,2%	81,2%	154,2%	18,7%	74,9%	101,7%	57,7%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	45,0%	39,4%	54,2%	37,4%	26,0%	45,9%	70,0%	94,4%	59,6%

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak tarafımızca ortalama değerler ve 2019-2023 dönemi bileşik yıllık büyüme oranları hesaplanmıştır. (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismisi>)

2019-2023 döneminde bileşik yıllık büyüme oranı, sektörde krediler için %40,4, vadeli mevduat için %44,5, menkul değerler için %53,3'dür. Belirtilen kalemlerin sadece TL cinsinden bakiyeleri dikkate alındığında ise sırasıyla %44,8, %59,7 ve %48,1'lik bileşik yıllık büyüme oranları mevcuttur.

Kredilerde katılım bankaları (%57,8) ve kamu bankaları (%44) sektörün büyüme hızını aşarken, en düşük büyüme %35,4 ile yerli özel mevduat bankalarında gerçekleşmiştir. Aşağıda dolar bazında ayrıca sunulan yabancı para kalemlerin TL karşılığının bulunmasında kur değişimi de etkili olduğundan, sadece TL krediler bazında 2019-2023 dönemindeki değişime bakıldığında bileşik yıllık büyüme oranı %44,8 iken, toplam kredilerdeki eğilime benzer şekilde katılım (%60,3) ve kamu (%47,1) bankalarındaki artış hızı daha yüksektir. Yerli özel ve yabancı mevduat bankaları ise benzer düzeyde (%40) TL kredilerde artış sağlamıştır. Her iki alt

dönemde de (2019-2021 ve 2022-2023) toplam kredilerde yerli özel ve yabancı bankalar sektörünün altında, kamu ve katılım bankaları sektörünün üzerinde büyüme sağlamıştır. Sadece TL krediler dikkate alındığında her iki alt dönemde de yerli özel ve yabancı mevduat bankaları %40 ile sektörün (%44,8) altında, kamu bankaları (%47,1) ve katılım bankaları (%60,3) sektörünün üzerinde büyümeye ulaşmıştır.

Vadeli mevduattaki bileşik yıllık büyüme kredilerdeki artışı geçmiş, sektörde toplam mevduatta büyüme %44,5, TL mevduatta büyüme %59,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kredilerdeki eğilime benzer şekilde kamu ve katılım bankaları sektörü yukarı çekerken, yerli özel ve yabancı bankalar sektörden düşük büyüme oranları elde etmiştir. Toplam vadeli mevduatta, her iki alt dönemde de yerli özel ve yabancı mevduat bankaları sektörünün gerisinde, kamu ve katılım bankaları sektörünün üzerinde performans sergilemiştir.

Sektörün toplam menkul değerlerdeki bileşik yıllık büyümesi %53,3 iken, katılım (%72,4) ve kamu bankaları (%56,4) sektörü büyümesini artırıcı bir performans sergilemiştir. 2019-2021 döneminde yerli özel ve yabancı mevduat bankalarının büyümesi sektörün oldukça gerisindeyken, 2022-2023 döneminde ise yabancı bankaların büyümesi (%75) sektörü (%65) aşmış, yerli özel bankalar sektörü yakalamıştır. Katılım bankaları her iki alt dönemde sektörü belirgin şekilde aşarken (%70 ve %75), kamu bankaları ilk dönemde sektör büyümesini aşmış (%52), ikinci dönemde sektör büyümesinin (%60) altında kalmıştır.

Belirtilen kredi-mevduat-menkul değer büyüklükleri arasında kamu bankaları sadece TL menkul değerlerde sektörün bileşik yıllık büyümesinin altında bir büyüme elde ederken, yabancı mevduat bankaları sadece TL menkul değerlerde sektörün büyümesini aşmıştır.

Ortalama büyüklüklerdeki gelişim dikkate alındığında genelde kamu ve katılım bankalarının daha yüksek bir performans sergiledikleri, krediler üzerinden izlenebilen risk iştahlarının daha yüksek olduğu belirtilebilir.

İlgili kalemlere ait yabancı para bakiyelerdeki performansın analizinde ise dolar bazında YP bakiyelerin dikkate alınması daha sağlıklıdır. Bu kalemlerde TL cinsinden bakiyenin hariç tutularak sadece dolar cinsinden YP bakiyelerdeki değişime bakıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır.

Tablo 2. Faize Duyarlı YP Kalemlerin Dolar Bazındaki Değişimi

Grup /USD Değişim	2019-2023 Yıllık Ortalama Büyüme Oranı (CAGR)			
	YP Krediler	YP Vadesiz Mevduat/KF	YP Vadeli Mevduat/KF	YP Menkul Değerler
Sektör	-7,6%	21,6%	-14,4%	12,3%
Mevduat Bankaları	-7,6%	21,7%	-14,9%	12,0%
Mevduat B.(Yerli Özel)	-11,4%	21,1%	-22,4%	5,2%
Mevduat B.(Kamu)	-5,0%	22,4%	-3,2%	21,4%
Mevduat B.(Yabancı)	-6,2%	21,9%	-26,6%	1,9%
Katılım B.	6,8%	20,7%	-8,4%	10,7%

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak tarafımızca ortalama değerler ve 2019-2023 dönemi bileşik yıllık büyüme oranları hesaplanmıştır. (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>)

2019-2023 döneminde dolar bazında YP kredilerde sektörde %7,6'lık küçülme meydana gelirken, yerli özel mevduat bankalarında bu gerileme (-%11,4) daha belirgindir. En düşük gerileme kamu bankalarında (-%5) yaşanmıştır.

2023 sonu itibarıyla YP vadesiz mevduatın (121,5 milyar USD) YP vadeli mevduatı (84,5 milyar USD) aşması nedeniyle yukarıdaki tabloda iki büyüklüğe de yer verilmiştir. KKM'ye dönüşüm ve bankaların teşvik edilmesi sonucu YP vadeli mevduat sektöründe %14,4, yabancı bankalarda %26,6, yerli özel mevduat bankalarında %22,4 azalmış, katılım (-%8,4) ve kamu (-%3,2) bankalarında gerileme oldukça düşük oranlarda gerçekleşmiştir. YP vadesiz mevduat tüm banka gruplarında %21 dolayında artmış ve bu artış 2021 yılından sonra gerçekleşmiştir. Vadesiz ve vadeli YP mevduatın toplam ortalama büyüklüğü ise 2019-2023 döneminde %3, 2022-2023 döneminde %19 azalmıştır. Toplam YP mevduatta 2022-2023 döneminde kamu bankalarındaki düşüş %10 ile en düşük seviyede iken, yabancı mevduat bankalarında %28, katılım bankalarında %23, yerli özel mevduat bankalarında %21'lik gerileme meydana gelmiştir.

Kamu bankalarında YP menkul değerlerdeki bileşik yıllık büyüme %21,4'lük oranla sektörü (%12,3) belirgin şekilde aşarken, yabancı bankalar %1,9 ile en düşük büyümeyi (%1,9) elde edilmiştir.

4.2. Faiz Gelir-Giderindeki Gelişim

Kredi, vadeli mevduat ve menkul değerlere konu faiz gelir ve giderleri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 3. Faiz Gelir ve Giderlerinin Gelişimi

Grup / Milyon TL	T. Kredilerden Alınan Faiz/KP	TL Kredilerden Alınan Faiz/KP	YP Kredilerden Alınan Faiz/KP	Faiz Gideri/ KP-T. Vadeli Mevduat/KF	TL Faiz Gideri/KP- TL Vadeli Mevduat/KF	YP Faiz Gideri/KP- YP Vadeli Mevduat/KF	M.D. Faiz Geliri/KP-T. Menkul Değerler	TL M.D. Faiz Geliri/KP-TL Menkul Değerler	YP M.D. Faiz Geliri/KP- YP Menkul Değerler
Sektör									
2019	322.827	263.860	58.967	174.674	154.384	20.290	65.866	55.405	10.461
2020	308.099	247.631	60.468	123.042	111.696	11.347	93.544	76.708	16.837
2021	443.032	365.098	77.934	233.403	220.719	12.684	159.572	133.630	25.942
2022	807.504	667.201	140.303	442.103	405.551	36.552	540.759	489.074	51.686
2023	1.618.467	1.341.147	277.319	1.545.286	1.469.930	75.355	836.736	750.037	86.699
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	49,6%	50,2%	47,3%	72,5%	75,7%	38,8%	88,8%	91,8%	69,7%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	91,1%	91,7%	88,6%	157,3%	158,1%	143,7%	129,0%	136,9%	82,8%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	17,1%	17,6%	15,0%	15,6%	19,6%	-20,9%	55,7%	55,3%	57,5%
Mevduat Bankaları									
2019	295.147	244.263	50.885	162.691	144.681	18.010	62.225	52.891	9.334
2020	279.550	227.828	51.722	113.768	104.199	9.569	86.029	71.582	14.447
2021	402.132	336.555	65.577	214.843	204.636	10.208	148.213	125.822	22.391
2022	713.187	596.783	116.404	396.753	365.442	31.311	496.297	451.660	44.637
2023	1.424.241	1.200.058	224.184	1.426.085	1.359.137	66.948	768.574	694.472	74.102
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	48,2%	48,9%	44,9%	72,1%	75,1%	38,9%	87,5%	90,4%	67,9%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	88,2%	88,8%	84,9%	157,6%	157,7%	156,1%	127,7%	134,9%	81,9%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	16,7%	17,4%	13,5%	14,9%	18,9%	-24,7%	54,3%	54,2%	54,9%
Mevduat B.(Yerli Özel)									
2019	101.361	81.913	19.448	56.241	49.108	7.133	22.621	19.515	3.105
2020	91.223	71.821	19.402	33.111	30.346	2.765	29.829	25.765	4.064
2021	132.120	108.909	23.210	62.531	60.447	2.084	47.158	41.863	5.295
2022	247.386	206.875	40.512	121.815	115.161	6.654	173.913	161.465	12.448
2023	448.781	377.358	71.423	418.758	395.448	23.310	262.835	243.082	19.753
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	45,1%	46,5%	38,4%	65,2%	68,5%	34,5%	84,6%	87,9%	58,8%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	84,3%	86,1%	75,4%	158,8%	155,8%	234,5%	136,1%	141,0%	93,1%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	14,2%	15,3%	9,2%	5,4%	10,9%	-46,0%	44,4%	46,5%	30,6%
Mevduat B.(Kamu)									
2019	118.692	99.411	19.282	63.825	57.707	6.118	28.132	24.107	4.025
2020	121.418	101.944	19.474	57.188	52.574	4.615	42.381	34.913	7.468
2021	172.774	145.957	26.818	105.384	99.197	6.187	79.380	65.716	13.664
2022	280.437	234.227	46.211	187.450	169.215	18.234	235.173	211.200	23.972
2023	632.256	540.978	91.277	697.054	657.524	39.530	375.044	333.019	42.025
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	51,9%	52,7%	47,5%	81,8%	83,7%	59,4%	91,1%	92,8%	79,8%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	91,3%	92,5%	84,5%	157,2%	157,5%	152,8%	117,4%	125,1%	75,4%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	20,7%	21,2%	17,9%	28,5%	31,1%	0,6%	68,0%	65,1%	84,3%
Mevduat B.(Yabancı)									
2019	75.094	62.939	12.156	42.626	37.866	4.760	11.472	9.268	2.204
2020	66.909	54.063	12.846	23.468	21.279	2.189	13.818	10.903	2.915
2021	97.238	81.689	15.549	46.928	44.991	1.937	21.675	18.243	3.432
2022	185.363	155.682	29.681	87.488	81.066	6.423	87.211	78.995	8.216
2023	343.205	281.721	61.484	310.273	306.164	4.108	130.695	118.371	12.324
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	46,2%	45,5%	50,0%	64,3%	68,6%	-3,6%	83,7%	89,0%	53,8%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	87,9%	85,7%	98,9%	157,1%	160,9%	45,6%	145,6%	154,7%	89,5%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	13,8%	13,9%	13,1%	4,9%	9,0%	-36,2%	37,5%	40,3%	24,8%
Katılım B.									
2019	16.559	14.095	2.464	11.983	9.703	2.280	2.001	1.152	850
2020	17.394	14.332	3.062	9.274	7.496	1.778	5.340	3.677	1.663
2021	25.996	21.554	4.442	18.559	16.083	2.476	8.161	5.781	2.380
2022	64.811	55.371	9.440	45.350	40.109	5.241	34.078	29.372	4.706
2023	121.485	102.870	18.615	119.201	110.793	8.407	52.450	44.621	7.829
2019-2023 Yıllık Ort.Büyüme(CAGR)	64,6%	64,4%	65,8%	77,6%	83,8%	38,6%	126,3%	149,5%	74,2%
- 2022-2023 Yıllık Ort.Büy.	116,2%	118,5%	104,7%	153,4%	162,5%	84,3%	153,5%	177,8%	81,4%
- 2019-2021 Yıllık Ort.Büy.	25,3%	23,7%	34,3%	24,5%	28,7%	4,2%	101,9%	124,0%	67,4%

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak tarafımızca ortalama değerler ve 2019-2023 dönemi bileşik yıllık büyüme oranları hesaplanmıştır. (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismisi>)

Kredilerden sağlanan toplam faiz gelirinde, 2019-2023 döneminde sektörün bileşik yıllık büyümesi %49,6 iken, katılım (%64,6) ve kamu (%51,9) bankalarındaki büyüme sektörü aşmış, yerli özel (%45,1) ve yabancı (%46,2) mevduat bankalarında ise sektör büyümesinin altında kalmıştır. Yerli özel ve yabancı mevduat bankalarının 2019-2021 ve 2022-2023 alt dönemlerinde kredi faiz gelirindeki büyüme oranları sektörün altında kalırken, kamu ve katılım bankaları her iki alt dönemde de sektörü aşmıştır. Banka grupları bazında bu ayrışma yukarıda açıklanan kredi büyümesindeki farklılaşma ile paraleldir.

Toplam vadeli mevduata ödenen faiz giderinde sektörün bileşik yıllık büyümesi, kredi faiz gelirindeki artışı belirgin şekilde geçmiş ve %72,5 düzeyine ulaşmıştır. Kamu ve katılım bankalarının mevduat-katılım fonu büyümesi ödenen faiz-kâr payında yansımış, kamu bankalarında %81,8, katılım bankalarında %77,6'lık bileşik

yıllık büyüme meydana gelmiştir. Yerli özel ve yabancı bankaların mevduat faiz gideri ise %65 dolayında artarak sektörün gerisinde kalmıştır. YP mevduat faiz oranlarının ayrı dinamiklerinin bulunması nedeniyle bu kalemlere ait giderler daha düşük kalmıştır.

2019-2021 döneminde mevduat faiz- giderinde yerli özel ve yabancı mevduat bankalarının %5'lik yıllık büyümesi sektörün %15,6'lık yıllık büyümesinin oldukça altında kalırken, 2022-2023 döneminde ise bu banka gruplarının yıllık büyümesi (%157-159) sektöre paraleldir. Kamu ve katılım bankalarında bu gider kalemindeki büyüme 2019-2021 döneminde sektörün belirgin şekilde üzerinde iken, 2022-2023 döneminde sektöre yakın düzeydedir.

Menkul değerlerden sağlanan faiz gelinde sektörün bileşik yıllık büyümesi %88,8 olurken, yerli özel ve yabancı bankalarda bu oran %84 dolayında, kamu bankalarında %91, katılım bankalarında ise kâr payı geliri oldukça yüksek bir düzey olan %126 oranında gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının menkul değer portföyündeki hızlı büyümesi bu kalemden sağlanan gelire de yansımıştır.

2019-2023 döneminde sektörde TL kredilere ait faiz gelirinin bileşik yıllık büyümesi %50 iken, TL menkul değerlere ait faiz geliri büyümesi %92'dir. Menkul değerlerden elde edilen gelirlerin değerlendirilmesinde özellikle 2022 yılı için ayrı bir pencere açılmalıdır. 2022 yılında TL kredilerden elde edilen faiz geliri %83 artarken, TL menkul değerlerden elde edilen faiz geliri %266 artmıştır. Keskin şekilde yükselen ve yıl içinde %85'e kadar ulaşan enflasyon nedeniyle enflasyona endeksli tahviller, %10-20 arasında dalgalanan kredi ve sabit getirili menkul kıymet faizlerine göre oldukça yüksek getiri sunmuştur. Geleneksel olmayan politikaların egemen olduğu 2022 yılında bankacılık sektöründe %364 oranında nominal, %170 oranında reel kâr artışı meydana gelmiş, kârlılıktaki artışın ana kaynağı ise net faiz gelirindeki %188'lik artış ve bu artış içinde enflasyona endeksli tahvillerin sağladığı gelir artışının katkısıyla menkul kıymetlerden sağlanan faiz gelirindeki %239'luk, TL menkul değerlerden sağlanan faiz gelirindeki %266'lık artıştır (Kartal, 2023a: 22-23).

4.3. Faiz Gelir ve Gider Oranları

Yukarıdaki tablolarda sunulan ortalama bilanço büyüklükleri ve bu büyüklere konu faiz gelir-giderleri kullanılarak ortalama faiz gelir gider oranları hesaplanmıştır.

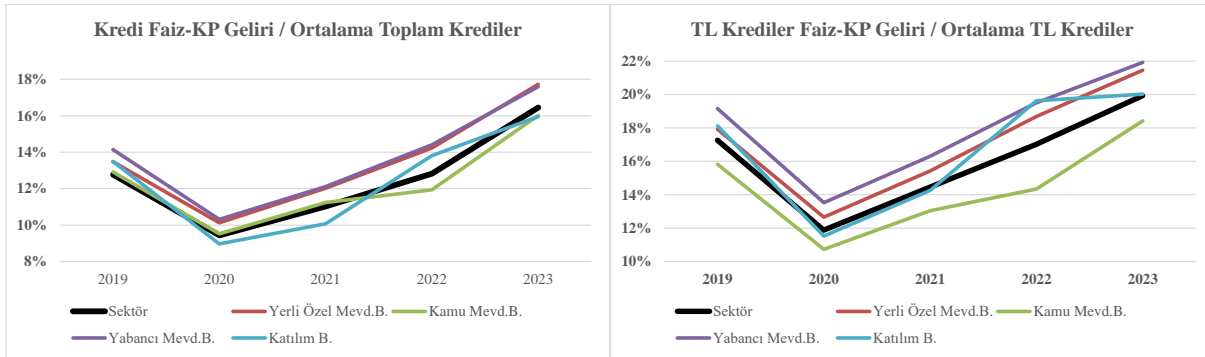
Geleneksel politikalara dönüş ve görece sıkı para politikası uygulaması sonucu 2023 yılının ikinci yarısında faiz oranlarının önemli yükselişler kaydetmesine karşın, tabloda bilanço verilerine konu stok verilerin kullanılması nedeniyle önceki dönemlerden devralınan yüksek bakiyelere ait düşük faiz oranları 2023 yılı ortalama oranlarının düşük kalmasına yol açmıştır. Bu durum özellikle krediler ve menkul değerler gibi görece uzun vadeli aktif kalemleri için geçerlidir. Ancak borçlu cari hesap ya da dönen/seyyal kredi olarak tanımlanan ticari kredi türlerinde piyasada artan faizlerin kısa sürede mevcut kredilere de yansıtıldığı, bu durumun daha önceden kullandırılmış tüketici ve taksitli ticari kredilerin bakiyeleri için mümkün olmadığı hatırd tutulmalıdır. Örneğin, Ekim-Aralık 2023 döneminde yeni hesaplara (akım veriler) uygulanan faiz oranlarına bakıldığında, ihtiyaç kredilerinin %60, TL ticari kredilerin %50 dolayındaki faizlerle kullandırıldığı, mevduat hesaplarının ise 1 aya kadar vadede %34-42, 3 aya kadar vadede %43-51 oranlarından açıldığı görülmektedir (TCMB, EVDS, Faiz İstatistikleri-Akım Veriler). Faizlerin hızlı şekilde yükseldiği bir ortamda, yukarıdaki tabloda sunulan stok verilere konu ortalama faiz oranları doğal olarak çok daha düşüktür. Stok veriler kullanıldığında, vadeli mevduat hesaplarının genelde 1-3 ay vadeli açılması nedeniyle 2023 yılında vadeli mevduattaki faiz yükselişinin kredilerdeki faiz yükselişini aştığı görülmektedir. KKM'nin asgari 91 gün vadeli olması, KKM faizinin özellikle 2023 yılının son çeyreğinde baskılanması ve politika faizinin oldukça altında oranlardan açılabilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması sebebiyle mevduat faizindeki artış sınırlı kalmıştır.

Tablo 4. Faiz Gelir-Gider Oranları

Grup	Yıl	Kredi Faiz-	TL Kredi Faiz-	YP Kredi Faiz-	T. Mevduat Faiz-	TL Mevduat	YP Mevduat	Menkul Değ.	TL Menkul	YP Menkul
		KP Geliri /	KP Gideri /	KP Gideri /	KP Gideri /	Faiz-KP Gideri	Faiz-KP Gideri	Faiz-KP	Değ. Faiz-KP	Değ. Faiz-KP
		Ort. Kredi	Ort. TL Kredi	Ort. Kredi	Ort.Mevduat- KF	/ Ort. TL Mevduat-KF	/ Ort. YP Mevduat- KF	Geliri/Ort. Menk.Değ.	Geliri/Ort. TL Menk.Değ.	Geliri/Ort. YP Menk.Değ.
Sektör	2019	12,8%	17,3%	5,9%	9,9%	17,6%	2,3%	11,3%	14,9%	5,0%
	2020	9,4%	11,9%	5,1%	5,7%	10,0%	1,1%	10,2%	14,1%	4,6%
	2021	11,0%	14,5%	5,2%	8,7%	16,5%	0,9%	13,5%	21,2%	4,7%
	2022	12,8%	17,0%	5,9%	9,8%	16,1%	1,8%	27,7%	50,2%	5,3%
	2023	16,5%	19,9%	8,9%	20,1%	25,9%	3,7%	26,1%	42,0%	6,1%
Mevduat Bankaları	2019	13,4%	17,3%	6,5%	9,9%	17,6%	2,2%	11,6%	15,0%	5,1%
	2020	9,9%	11,9%	5,7%	5,7%	9,9%	1,0%	10,6%	14,3%	4,7%
	2021	11,7%	14,5%	5,9%	8,7%	16,3%	0,8%	14,1%	21,5%	4,8%
	2022	13,3%	16,9%	6,3%	9,7%	16,0%	1,7%	28,7%	50,8%	5,3%
	2023	16,9%	20,1%	9,2%	20,5%	26,4%	3,7%	27,1%	42,9%	6,1%
Mevduat B.(Yerli Özel)	2019	13,5%	17,9%	6,6%	9,4%	17,9%	2,2%	11,7%	15,3%	4,7%
	2020	10,1%	12,7%	5,8%	5,1%	9,9%	0,8%	11,1%	14,3%	4,6%
	2021	12,0%	15,4%	5,9%	8,4%	16,5%	0,5%	14,3%	20,1%	4,4%
	2022	14,2%	18,7%	6,4%	9,8%	16,6%	1,2%	33,0%	55,1%	5,3%
	2023	17,7%	21,5%	9,2%	21,0%	26,5%	4,7%	29,4%	44,3%	5,7%
Mevduat B.(Kamu)	2019	12,9%	15,8%	6,6%	10,2%	16,9%	2,1%	11,6%	14,2%	5,5%
	2020	9,5%	10,7%	6,0%	6,3%	10,0%	1,2%	10,4%	14,2%	4,7%
	2021	11,2%	13,0%	6,4%	9,0%	16,2%	1,1%	14,1%	22,8%	5,0%
	2022	11,9%	14,3%	6,5%	9,7%	15,7%	2,1%	26,0%	48,7%	5,1%
	2023	16,0%	18,4%	9,0%	19,8%	26,9%	3,7%	25,8%	43,0%	6,2%
Mevduat B.(Yabancı)	2019	14,1%	19,2%	6,0%	10,2%	18,3%	2,3%	11,6%	16,5%	5,2%
	2020	10,3%	13,5%	5,2%	5,3%	9,9%	1,0%	10,3%	14,5%	4,9%
	2021	12,1%	16,3%	5,2%	8,8%	16,5%	0,7%	13,5%	20,7%	4,8%
	2022	14,4%	19,5%	6,1%	9,7%	16,0%	1,6%	29,0%	48,7%	5,9%
	2023	17,6%	21,9%	9,2%	21,2%	25,3%	1,6%	26,7%	40,1%	6,3%
Katılım B.	2019	13,5%	18,1%	5,5%	10,2%	18,7%	3,5%	6,3%	13,0%	3,7%
	2020	9,0%	11,5%	4,4%	5,6%	10,4%	1,9%	6,8%	11,5%	3,6%
	2021	10,1%	14,3%	4,2%	8,4%	19,5%	1,8%	8,9%	17,3%	4,1%
	2022	13,8%	19,6%	5,0%	10,3%	17,3%	2,5%	20,9%	47,1%	4,7%
	2023	16,0%	20,0%	7,5%	16,3%	20,8%	4,3%	18,6%	32,8%	5,4%

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanan Tablo 1 ve Tablo 3'deki veriler kullanılarak oranlar bulunmuştur.

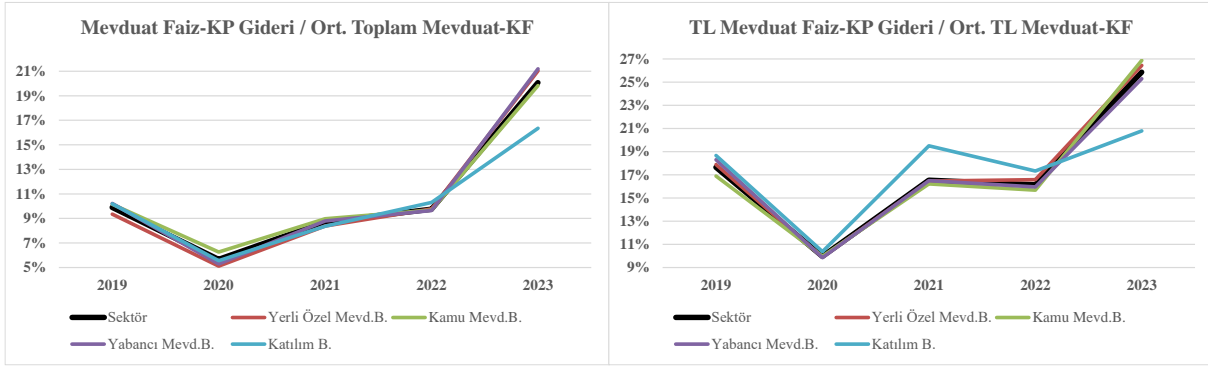
Yukarıdaki tabloda yer alan veriler kullanılarak üretilen aşağıdaki grafiklerde toplam krediler ve TL kredilerdeki faiz gelir oranları gösterilmektedir.

Şekil 1. Toplam Kredi ve TL Kredi Faiz Gelir Oranları

Stok değerler üzerinden ulaşılan faiz gelir-gider oranları değerlendirildiğinde, sektörde 2019-2023 döneminde TL kredilerden elde edilen faiz gelir oranı %11-19 arasında dalgalanmıştır. Yerli özel ve yabancı mevduat bankaları tüm dönemlerde sektörü aşarken, yabancı bankalar en yüksek oranlara ulaşmıştır. Kamu bankaları tüm yıllarda sektörden ve tüm gruplardan daha düşük oranlarda kredi faiz geliri elde ederken, diğer gruplardan negatif sapma 2022-2023 yıllarında açılmıştır. 2019-2021 döneminde katılım bankalarının toplam kredi ve TL kredi KP gelir oranları sektöre yakın iken, 2022 yılında sektör aşılmış, 2023 yılında ise sektörün düzeyinde kalmıştır.

Toplam mevduat ve TL mevduatın faiz gider oranları aşağıdaki grafiklerde sunulmaktadır.

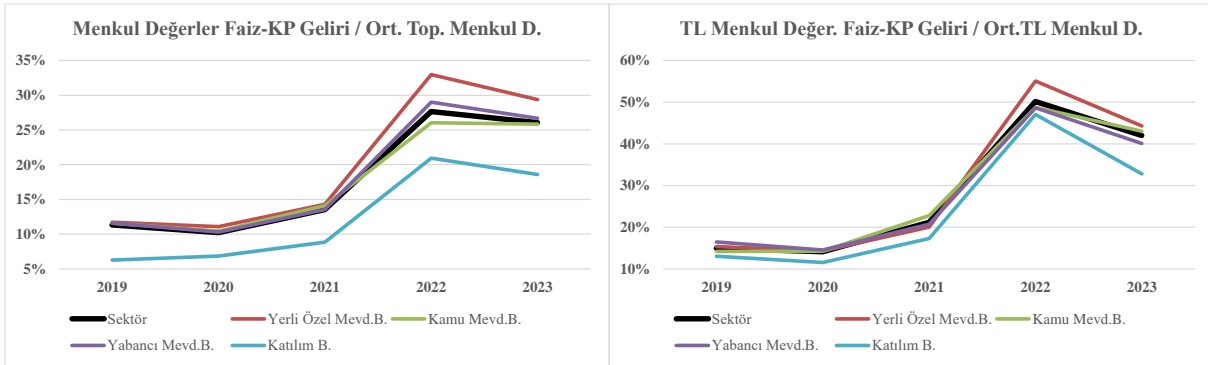
Şekil 2. Toplam Mevduat ve TL Mevduat Faiz Gider Oranları

2023 hariç tutulduğunda, toplam mevduat faiz giderinin ortalama mevduata oranı 2019-2022 döneminde %5,7-10 arasında, TL mevduat faiz giderinin ortalama TL mevduata oranı ise %10-17 arasında dalgalanmıştır. Salgın krizinin yaşandığı 2020 yılında mevduat faiz gideri %5,7 (TL mevduatta %10) ile en düşük düzeyde kalmıştır. Yükselen enflasyona karşın 2022 yılında KKM faizine getirilen üst sınır nedeniyle ortalama mevduat gider oranı sektörde %9,8 (TL mevduatta %16) düzeyinde kalırken, 2023'ün ilk çeyreğinden itibaren faiz sınırının gevşetilmesi ve Mayıs 2023 seçimlerinden sonra kademeli olarak geleneksel politikalara dönüşle birlikte 2023'de faiz gider oranı %20 (TL mevduatta %26) düzeyine yükselmiştir. 2023'ün ilk 6 ayında düşük oranlardan mevduat faiz ödemesi yapılması yıla yaygın değeri düşük tutmuştur.

Toplam mevduat bakımından yerli özel bankalar 2019-2021 döneminde sektörün altında, 2022'de sektör düzeyinde, 2023 yılında sektörün üzerinde mevduat faiz gideri ödemesi yapmıştır. Kamu bankaları 2019-2021 döneminde sektörün üzerinde mevduat faiz gideri öderken, 2022 ve 2023 yıllarında sektörün gerisindedir. Katılım bankaları ise 2019 ve 2022 yılında sektörü aşarken, diğer yıllarda sektörün altında kalmıştır. Yabancı bankalar bazı yıllar sektörün altında (2020-2022), bazı yıllar (2019, 2021, 2023) sektörün üzerindedir.

TL katılım fonuna kâr payı ödemesinde katılım bankaları 2023 haricinde sektörün (faiz gideri ödemesi) üzerinde ödeme yapmıştır. Diğer banka grupları sektöre yakın değerler elde etmiştir.

Toplam ve TL menkul değerlerden elde edilen faiz gelir oranları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Menkul değerlerden sağlanan kazançlarla hakkında hatırd tutulması gereken nokta, menkul değerlerden sadece kâr/zarar tablosuna aktarılan faiz gelirinin değil, aynı zamanda alım-satım kazancı (kayıbı) ve menkul kıymetin sınıflandırılmasına bağlı olarak özkaynaklar altında izlenen değerlendirme kazancının (kayıbı) da elde edilmesidir. Menkul değerlerin sınıflandırılması ve elde edilen farklı gelir ve değerlendirme kalemleriyle birlikte Türk bankacılık sektöründe 2018-2022 döneminde elde edilen toplam menkul değer kazançları ayrı bir çalışmada sunulmuştur (Kartal, 2023b). Bu bölümde menkul değer kaynaklı tüm kazançlar değil, sadece faiz geliri kalemine yansıtılan tutarlar dikkate alınmıştır.

Şekil 3. Toplam ve TL Menkul Değerler Faiz Gelir Oranları

Menkul değerlerin faiz geliri oranı sektör için 2019-2021 döneminde %10-13 aralığında iken, para politikasında enflasyon hedeflemesi stratejisinden sapmaya tekabül eden 2022 yılında %27, 2023 yılında %26'dır. Para politikasının etkilerinin izlenmesi bakımından sadece TL menkul değerler dikkate alındığında 2019-2020 yıllarında %14-15, 2021 yılında %21 olan faiz gelir oranı 2022 yılında %50, 2023 yılında %42

düzeyinde gerçekleşmiştir. Yukarıda ayrıca işaret edildiği üzere, 2022 yılında enflasyondaki yükselişe bağlı olarak enflasyona endeksli tahviller menkul değerlerden elde edilen faiz gelirin doğrudan etki etmiştir. 2022 yılında yerli özel mevduat bankalarının TL menkul değer faiz gelir oranı %55 ile diğer grupları aşmıştır. Kamu ve yabancı mevduat bankaları %48,7, katılım bankaları %47,1'lik orana ulaşmıştır. 2023 yılında menkul değerlerin faiz gelir oranı gerilemiş, yerli özel bankalar %44,3'lük oran ile diğer banka gruplarının değerlerini ve sektörün %42'lik düzeyini aşmıştır.

4.4. Mevduat-Kredi Faiz Marjı

Bankacılık sektöründe izlenen önemli göstergeler arasında, bilançoğu domine eden ve bankaların müşterileri ile ilişki kurmasında ana ürünler olan kredi ve mevduat kalemlerine ait faiz gelir-gider oranları arasındaki fark üzerinden hesaplanan kredi-mevduat marjı bulunmaktadır. Kredi-mevduat faiz makası olarak da ifade edilen bu marj, kârlılığın önemli belirleyicilerinden olan net faiz marjına da doğrudan tesir etmektedir. Aşağıda krediler ve vadeli mevduat arasındaki marjlar stok değerler üzerinden sunulmaktadır. TL mevduatın %15'ini oluşturan ve faiz gideri doğurmayan vadesiz TL mevduatın dikkate alınması hâlinde marjın artacağı da hatırd tutulmalıdır.

Tablo 5. Mevduat-Kredi Faiz Gelir-Gider Marjı

Grup	T. Kredi- T.Mevduat Faiz-KP Marjı	TL Kredi- TL Mevduat Faiz-KP Marjı	YP Kredi- YP Mevduat Faiz-KP Marjı
Sektör			
2019	2,9%	-0,4%	3,6%
2020	3,8%	1,9%	4,1%
2021	2,3%	-2,1%	4,3%
2022	3,1%	0,9%	4,1%
2023	-3,6%	-5,9%	5,2%
Mevduat Bankaları			
2019	3,5%	-0,3%	4,3%
2020	4,2%	2,0%	4,7%
2021	2,9%	-1,9%	5,0%
2022	3,6%	0,8%	4,6%
2023	-3,6%	-6,3%	5,5%
Mevduat B.(Yerli Özel)			
2019	4,1%	0,0%	4,4%
2020	5,0%	2,7%	5,0%
2021	3,6%	-1,0%	5,4%
2022	4,5%	2,1%	5,2%
2023	-3,3%	-5,0%	4,5%
Mevduat B.(Kamu)			
2019	2,8%	-1,1%	4,5%
2020	3,2%	0,8%	4,8%
2021	2,3%	-3,2%	5,3%
2022	2,3%	-1,3%	4,3%
2023	-3,8%	-8,5%	5,3%
Mevduat B.(Yabancı)			
2019	3,9%	0,9%	3,7%
2020	5,0%	3,7%	4,2%
2021	3,3%	-0,2%	4,4%
2022	4,8%	3,6%	4,5%
2023	-3,6%	-3,4%	7,6%
Katılım B.			
2019	3,3%	-0,5%	2,0%
2020	3,4%	1,2%	2,5%
2021	1,7%	-5,2%	2,4%
2022	3,5%	2,3%	2,5%
2023	-0,4%	-0,8%	3,2%

Kaynak: Tablo 4'deki veriler kullanılarak oranlar bulunmuştur.

Tüm banka gruplarında sadece 2020 yılında toplam, TL ve YP stok büyüklüklerde mevduat-kredi marjı pozitifdir. TL kredi-TL mevduat marjı ise sektörde 2019 (-%0,4), 2021 (-%2,1), 2023 (-%5,9) yıllarında negatif, 2020 (%1,9) ve 2022 (%0,9) yıllarında düşük de olsa pozitifdir.

2023 yılında tüm banka gruplarında, toplam ve TL stok büyüklükler üzerinden kredi-mevduat marjı negatife dönüşmüştür. TL kredi-TL mevduat faiz marjında 2023 yılında kamu bankaları -8,5 puanlık değerle en olumsuz, katılım bankaları ise -0,8 puan ile en olumlu görünüme sahip iken, yerli özel mevduat bankaları -5, yabancı mevduat bankaları -3,4 puanlık marjlar bulundurmaktadır. Bankaların kârlılığında olumsuz yönde tesir eden bu durum, aracılık işlevinden doğan aktif-pasif vade uyumsuzluğunun yükselen faiz ortamındaki doğal bir sonucu ve faiz riskinin somut çıktısıdır. İzlenmeye başlanılan sıkı para politikası nedeniyle 2023'ün ikinci yarısında kredi ve mevduat faiz oranları artmış, ancak mevduatın genelde kısa vadeli (1-3 ay vade) olması sebebiyle artış oranları kısa sürede yenilenen mevduat hacmine büyük ölçüde yansırken, kredilerin ortalama vadesinin daha uzun olması sonucu faizlerdeki artış kredi portföyünün önemli bir kısmına henüz yansımamıştır. 31 Aralık 2023 tarihli BDDK verilerine göre (BDDK, Aylık Bülten, Mevduat Vade İtibarıyla Raporu), toplam

vadeli mevduatın %62'si 3 aya kadar vadeli, %84'ü 6 aya kadar vadeli mevduata aittir. Ancak KKM mevduatının asgari 91 gün açılarak 3-6 ay vadeli mevduat dilimine dâhil edilmesi nedeniyle 1-3 ay vadeli mevduatın payının düşük görüldüğü açıktır. KKM, 2023 sonu itibarıyla 8,9 trilyon TL'lik toplam TL mevduat içinde 2,6 trilyon TL'lik bir büyüklüğe sahiptir (BDDK, Haftalık Bülten, 2023-52. Hafta Mevduat Tablosu).

Benzer bir durum politika faizinde indirimlerin yapılmaya başlanılarak faiz-enflasyon arasındaki bağı koparıldığı Eylül 2021 sonrasında da yaşanmış, Temmuz 2021 döneminde %25-30 faiz oranından toplanan TL vadeli mevduat Aralık 2021 döneminde %40-50 faiz aralığında toplanmıştır (TCMB, EVDS, Faiz İstatistikleri-Akım Verileri). Bu nedenle stok değerler üzerinden TL kredi-TL mevduat marjı 2021 yılında tüm banka gruplarında negatife dönmüştür. 2023 yılından farklı olarak, 2021 yılında negatif marj katılım ve kamu bankalarında daha yüksektir. KKM uygulaması ve diğer makro-mikro ihtiyati tedbirlerle 2022 yılında sektör yeniden pozitif kredi-mevduat marjına dönmüş, sadece kamu bankaları TL kredi-TL mevduat marjında -1,3 puanlık değer elde etmiştir. 2022 yılında marj yabancı bankalarda en yüksek değerine ulaşmıştır.

Kredi-mevduat marjının değerlendirilmesinde aynı zamanda kredi/mevduat rasyosu da dikkate alınmalıdır. Örneğin, kredi-mevduat marjı yüksek olsa dahi, kredi kullanımının ve kredi/mevduat rasyosunun düşük kalması hâlinde kaynakların yüksek getirili kabul edilen kredilerde kullanılmadığı ve kârlılığın düşük kalabileceği gibi bir çıkarım yapılabilir. Özellikle riskin yükseldiği dalgalı dönemlerde kredi/mevduat rasyosunun gerilemesi olağandır. BDDK tarafından aylık bazda paylaşılan veriler üzerinden hesaplanan yıla yaygın ortalama kredi/mevduat rasyoları sunulmaktadır.

Tablo 6. Nakdi Kredi / Mevduat Rasyosu

Nakdi Kredi / T.Mevduat	2019-					
	2019	2020	2021	2022	2023	2023
Yerli Özel Mevd.B	103,0	99,8	97,2	86,1	78,2	92,9
Kamu Mevd.B.	117,1	107,5	98,7	88,1	81,5	98,6
Yabancı Mevd.B.	106,0	104,5	99,5	88,4	83,3	96,3
Katılım B.	78,5	74,7	72,5	67,5	72,5	73,1

Kaynak: BDDK aylık verileri kullanılarak ortalama rasyolar hesaplanmıştır. (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>)

2019 yılında %59 olan kredilerin aktifteki payı 2023 yılında %50'ye gerilerken, mevduatın payı ise aynı dönemde %57'den %63'e yükselmiştir (BDDK, Aylık Bülten). Bu durum kredi/mevduat rasyosunun gelişimi üzerinden de izlenebilmektedir. 2019-2023 döneminde kredi/mevduat rasyosu kamu bankalarında 35,6 puan, yerli özel mevduat bankalarında 24,8 puan, yabancı mevduat bankalarında 22,6 puan, katılım bankalarında 6 puan gerilemiştir. KKM'nin uygulanmaya konulduğu Aralık 2021 döneminden itibaren, KKM'ye konu mevduat faiz oranının politika faiziyle ilişkili bir üst sınırı geçmemesi TL mevduat faizlerini baskılamış, diğer yandan politika faizi üzerinden belirlenen referans değeri aşan oranlarda kredi kullanımında bankalara menkul kıymet alım zorunluluğu getirilmesi de kredi faizlerini sınırlamıştır. Yüksek negatif reel faiz oranları, menkul kıymet alım zorunluluğu, makroekonomik görünüme ilişkin artan risk algısı ve geleneksel olmayan ekonomi politikalarının devam ettirilemeyeceği düşüncesi bankaları kredi arzını kısıtlamaya yönlendirmiştir. Sonuç olarak kredi/mevduat rasyosu keskin şekilde gerilemiştir.

2019 ve 2020 yıllarında kamu ve yabancı bankalar %100'ü aşan rasyolar elde ederken, yerli özel mevduat bankaları %100 etrafındaki değerlere ulaşmıştır. 2021'de tüm banka gruplarında rasyo %100'ün altına gerilemiş, 2022 ve 2023 yıllarında bu gerileme devam etmiştir. Kamu bankaları için 2019 yılında %117 olan rasyo 2023 yılında %81,5 olup, kamu bankalarına ait rasyo 2022 ve 2023 yıllarında yabancı bankalardan daha düşüktür.

Kredi/mevduat rasyosunun en düşük olduğu grup katılım bankaları olup, son 5 yıl içinde rasyo %67,5-78,5 arasında, sektörün oldukça altındaki değerlerde dalgalanmıştır. 31.12.2023 tarihi itibarıyla katılım bankalarında katılım fonu (ticari bankalardaki karşılığı mevduat kalemi) pasiflerde %74'lük pay ile sektörü (%63) aşarken, kredilerin aktiflerdeki payının %44 ile sektörün (%50) altında kalması kredi/mevduat rasyosunun katılım bankalarında düşük kalmasına yol açmıştır (BDDK, Aylık Bülten). Ancak katılım bankalarında, kredi kalemi ile benzerlik taşıyan finansal kiralama alacakları %6'lık pay ile sektördeki %0,5'lik payı belirgin olarak aşmakta, iki kalem birlikte değerlendirildiğinde kredi/aktif rasyosu sektör değerine yakınsamakta, pasifte katılım fonunun yüksek payı kredi/mevduat rasyosunun düşük kalmasına neden

olmaktadır. Katılım bankaları diğer banka gruplarına daha az mevduat (katılım fonu) dışı yabancı kaynağa sahiptir.

4.5. Tüketici ve Ticari Kredi Faiz Geliri Oranları

Banka grupları bazında tüketici ve ticari kredi faiz geliri oranlarındaki gelişimin gösterilmesi amacıyla kullanılan BDDK verilerinde, kâr/zarar tablosunda tüketici kredileri, kredi kartları, taksitli ticari krediler ve diğer kredi sınıflandırması bulunmaktadır. Ay sonları itibarıyla sunulan verilerde yer alan kredi kartı riskinin ne kadarlık bölümünün faiz gelirine konu edilebilecek vadesi geçmiş ya da son ödeme tarihinde ödenmemiş borç olduğu bilinmediğinden bankaların kredi kartı faiz gelirinin oranlanacağı büyüklüğe ulaşamamıştır. Bu nedenle çalışmada kredi kartları kapsam dışı bırakılmış, tüketici kredileri ve ticari krediler olarak ikili bir ayırımla faiz gelir oranları hesaplanmıştır. Tüketici ve kredi kartları dışında kalan tüm krediler ticari kredi kapsamında kabul edilmiştir.

Yabancı para tüketici kredilerin yasaklanması nedeniyle aşağıda toplam tüketici kredisi sunulmuş, TL-YP ayırımı yapılmamıştır. BDDK'nın kâr/zarar tablosu sunumunda tüketici kredilerinden elde edilen faiz gelirinin bir bütün olarak yer alması sebebiyle tüketici kredileri türlerine göre de ayrıştırılamamıştır.

Ortalama büyüklükler üzerinden tüketici ve ticari kredilerin 2019-2023 dönemindeki bileşik yıllık büyümesi aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 7. Nakdi Kredi / Toplam Mevduat Rasyosu

Grup / Ortalama Büyüklük Değişimi	Tüketici Kred.	T. Ticari Krediler	TL Ticari Krediler	YP Ticari Krediler	Tüketici	T. Ticari	TL Ticari	YP Ticari
					Kredisi Faiz- KP Geliri	Kredi Faiz- KP Geliri	Kredi Faiz- KP Geliri	Kredi Faiz- KP Geliri
Sektör								
2019-2023 Yıllık Ort. Büyüme (CAGR)	34,7%	38,9%	44,5%	32,8%	44,4%	49,9%	50,8%	47,3%
- 2022-2023 Yıllık Ort. Büyü.	38,2%	55,0%	64,5%	44,3%	69,0%	95,5%	97,6%	88,6%
- 2019-2021 Yıllık Ort. Büyü.	31,3%	24,5%	26,9%	22,2%	23,5%	15,0%	15,0%	15,0%
Mevduat Bankaları								
2019-2023 Yıllık Ort. Büyüme (CAGR)	34,2%	38,0%	42,3%	32,7%	43,8%	48,3%	49,2%	44,9%
- 2022-2023 Yıllık Ort. Büyü.	38,1%	54,7%	59,7%	48,2%	68,6%	91,9%	93,9%	84,9%
- 2019-2021 Yıllık Ort. Büyü.	30,5%	23,1%	26,8%	18,8%	22,6%	14,5%	14,8%	13,5%
Mevduat B. (Yerli Özel)								
2019-2023 Yıllık Ort. Büyüme (CAGR)	40,5%	30,0%	32,8%	27,2%	55,3%	41,1%	42,0%	38,4%
- 2022-2023 Yıllık Ort. Büyü.	48,9%	43,4%	46,5%	40,2%	84,9%	81,7%	83,8%	75,4%
- 2019-2021 Yıllık Ort. Büyü.	32,6%	17,8%	20,3%	15,4%	30,5%	9,6%	9,7%	9,2%
Mevduat B. (Kamu)								
2019-2023 Yıllık Ort. Büyüme (CAGR)	28,6%	45,0%	50,1%	36,5%	28,8%	55,8%	57,9%	47,5%
- 2022-2023 Yıllık Ort. Büyü.	25,8%	64,7%	69,8%	55,3%	39,9%	101,9%	106,1%	84,5%
- 2019-2021 Yıllık Ort. Büyü.	31,5%	27,7%	32,7%	20,0%	18,6%	20,3%	20,9%	17,9%
Mevduat B. (Yabancı)								
2019-2023 Yıllık Ort. Büyüme (CAGR)	35,8%	34,7%	34,8%	34,6%	48,1%	43,6%	41,6%	50,0%
- 2022-2023 Yıllık Ort. Büyü.	46,8%	48,8%	49,1%	48,4%	84,6%	85,1%	80,6%	98,9%
- 2019-2021 Yıllık Ort. Büyü.	25,5%	22,0%	21,9%	22,1%	18,8%	11,4%	10,9%	13,1%
Katılım B.								
2019-2023 Yıllık Ort. Büyüme (CAGR)	45,8%	58,4%	61,9%	53,3%	59,0%	64,6%	64,3%	65,8%
- 2022-2023 Yıllık Ort. Büyü.	44,1%	73,3%	90,7%	52,2%	81,2%	119,8%	123,4%	104,7%
- 2019-2021 Yıllık Ort. Büyü.	47,5%	44,8%	37,4%	54,3%	39,6%	23,2%	20,9%	34,3%

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak tarafımızca ortalama değerler ve 2019-2023 dönemi bileşik yıllık büyüme oranları hesaplanmıştır. (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri, Gelişmiş Gösterim, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>)

2019-2023 döneminde bileşik yıllık büyüme açısından katılım bankaları tüketici kredilerinde %45,8, toplam ticari kredilerde %58,4, TL ticari kredilerde %62 ve YP kredilerde %53'lük oranlarla en yüksek değerlere ulaşmıştır. Söz konusu büyüme kredilerden elde edilen faiz gelirindeki artış bakımından da katılım bankalarını ilk sıraya yerleştirmiştir. En düşük büyüme oranları ise tüketici kredilerinde kamu bankalarına (%28,6), ticari kredilerde yerli özel mevduat bankalarına (%34,7) aittir. Yerli özel mevduat bankaları YP ticari kredi faiz gelirinde en düşük yıllık büyümeye (%38,4) ulaşmıştır. Bu sıralama ilgili kredi kalemlerinden elde edilen faiz gelirindeki yıllık büyüme için de geçerlidir.

Tüketici ve ticari kredilerden elde edilen faiz gelirinin ilgili kalemlerin ortalama değerlerine bölünmesi ile bulunan gelir oranları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. 2019-2023 döneminde tüm yıllarda katılım ve kamu bankaları tüketici kredileri ile toplam ve TL ticari kredilerde en düşük gelir oranlarına sahip iken, YP ticari kredilerde kamu bankaları en yüksek, katılım bankaları en düşük gelir oranlarını elde etmiştir. TL ticari kredilerde en yüksek oranlara ulaşan yerli-özel ve yabancı bankalar yakın değerler elde etmiştir. YP ticari kredilerde tüm yıllarda katılım bankaları kamu bankalarından daha düşük gelir oranlarına sahiptir.

Geleneksel politikalara kademeli dönüş doğrultusunda Haziran 2023 döneminden itibaren izlenen görece sıkı para politikası kapsamında yeni kredi kullandırımlarında faiz oranlarının yükselmesine karşın çalışmanın bilançolara ait stok verileri kullanması nedeniyle ortalama gelir oranları düşük kalmıştır.

Tablo 8. Tüketici-Ticari Krediler Faiz Gelir Oranları

Grup	Sektör	Yıl	Tüketici	T. Ticari	TL Ticari	YP Ticari
			Kredisi	Kredi	Kredi	Kredi
			Faiz-KP	Faiz-KP	Faiz-KP	Faiz-KP
			Oran	Oran	Oran	Oran
		2019	15,3%	12,5%	19,3%	5,9%
		2020	12,2%	9,0%	12,5%	5,1%
		2021	13,5%	10,6%	15,8%	5,2%
		2022	17,0%	12,6%	18,8%	5,9%
		2023	20,2%	16,9%	22,8%	8,9%
	Mevduat Bankaları	2019	15,3%	13,3%	19,4%	6,5%
		2020	12,1%	9,6%	12,6%	5,7%
		2021	13,5%	11,5%	16,0%	5,9%
		2022	16,9%	13,2%	18,8%	6,4%
		2023	20,1%	17,7%	23,5%	9,2%
	Mevduat B.(Yerli Özel)	2019	16,0%	13,4%	20,9%	6,6%
		2020	13,9%	9,7%	13,6%	5,8%
		2021	15,5%	11,6%	17,4%	5,9%
		2022	19,6%	14,2%	22,0%	6,4%
		2023	24,0%	18,7%	27,4%	9,3%
	Mevduat B.(Kamu)	2019	13,8%	12,8%	17,1%	6,7%
		2020	10,3%	9,4%	11,2%	6,0%
		2021	11,2%	11,4%	14,2%	6,4%
		2022	13,4%	12,0%	15,4%	6,5%
		2023	13,9%	17,1%	20,9%	9,1%
	Mevduat B.(Yabancı)	2019	17,2%	13,9%	22,6%	6,0%
		2020	14,3%	9,7%	14,7%	5,2%
		2021	15,4%	11,6%	18,7%	5,2%
		2022	19,7%	14,2%	23,1%	6,1%
		2023	24,4%	17,9%	27,5%	9,3%
	Katılım B.	2019	13,3%	13,7%	19,6%	5,5%
		2020	11,2%	8,7%	11,8%	4,4%
		2021	11,9%	9,9%	15,2%	4,2%
		2022	15,0%	13,9%	21,0%	5,0%
		2023	18,9%	15,9%	20,9%	7,5%

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanan Tablo 8'deki veriler kullanılarak oranlar bulunmuştur.

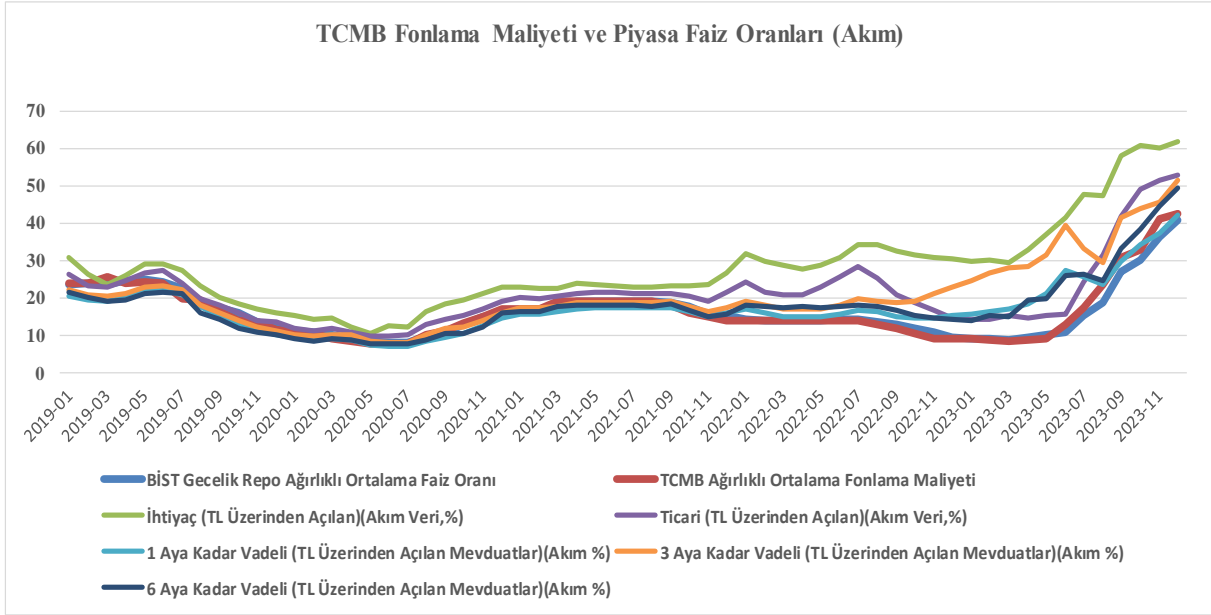
4.6. TCMB Fonlama Maliyeti ve Kredi-Mevduat Faizleri Arasındaki İlişki

İzlenen ekonomi politikalarına ve merkez bankasına güven, risk algısı, likidite durumu, sermaye yeterliliği, fonlama kabiliyeti ve potansiyeli, reel büyüme, talep gibi etkenler bankaların ve diğer iktisadi birimlerin davranış, karar ve politikalarını şekillendirerek parasal aktarım mekanizmasının etkin çalışmasına ya da zayıflamasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla para politikasının ve aktarım mekanizmasının işlerliğinde merkez bankaları belirleyici tek aktör konumunda değildir. Literatür taraması bölümünde açıklandığı üzere, para politikası, enflasyon hedefine ulaşılması amacıyla parasal aktarım mekanizması aracılığıyla politika faizindeki değişikliğin doğrudan bankalararası para piyasası faizine ve bankaların kısa vadeli kaynak maliyetine yansımaya, bu durumun ise dolaylı olarak tüm mevduat-kredi faizlerine etki etmesine, böylece piyasada oluşacak faizler üzerinden tasarruf-harcama-yatırım davranışlarının yönlendirilmesine çalışmaktadır.

2019 yılından itibaren izlenen para politikasının bazı alt dönemlere ayrılması zorunluluğu ve belirtilen değişkenler arasında ilişki kurulmasında dikkate alınması gereken önemli faktörler bulunmaktadır. Eylül 2021 döneminden itibaren politika faizi ve enflasyon arasındaki ilişkiyi esas alan enflasyon hedeflemesi stratejisinin terkedilmesi ve çerçevesi, kurgusu ve hedefi berrak olmayan geleneksel olmayan politikaların uygulanması ve KKM ile menkul kıymet tesisi zorunluluğu gibi araçlarla piyasa faizlerinin piyasa dışı dinamiklerle belirlenmeye çalışılması kredi-mevduat-tahvil faizlerini ve kredi arzını baskılamış, yüksek enflasyon finansal piyasa fiyatlarında denklem dışı bırakılmış, yüksek negatif reel faiz sürece damgasını vurmuştur. Bu nedenlerle

değişkenler arasındaki ilişkilerin aranmasında ya da önceki dönemlerle bağ kurulmasında ciddi anlamda boşluk ve kopukluklar meydana gelmiştir.

TCMB'nin ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti ve BİST ağırlıklı ortalama repo oranı ile 1-3-6 ay vadeli mevduat faizi ve ihtiyaç-ticari kredi faiz oranları 2019-2023 dönemi için aylık bazda akım değerler (yeni işlemler) üzerinden aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 4. Toplam ve TL Menkul Değerler Faiz Gelir Oranları

Kaynak: TCMB, EVDS. (<https://evds2.tcmb.gov.tr/>)

2019-2023 döneminde yukarıdaki grafiğe konu kredi ve mevduat faiz oranları ile TCMB fonlama maliyeti ve BİST repo oranları arasındaki korelasyon katsayıları aşağıdaki gibidir.

Tablo 9. TCMB Fonlama Maliyeti ve Kredi-Mevduat Faiz Oranları Arasındaki Korelasyon

TCMB Fonlama Maliyeti İle Korelasyon	2019-2023	Ocak 2019-Aralık 2021	Ocak 2022-Mayıs 2023	Haziran 2023-Aralık 2023
TL İhtiyaç Kredisi	0,66	0,90	-0,17	0,94
TL Ticari Kredi	0,91	0,95	0,90	0,98
1 Aya Kadar Vadeli Mevduat	0,84	0,96	-0,33	0,87
3 Aya Kadar Vadeli Mevduat	0,67	0,96	-0,84	0,76
6 Aya Kadar Vadeli Mevduat	0,86	0,95	0,45	0,93
BİST Gecelik Repo Faizi İle Korelasyon				
TL İhtiyaç Kredisi	0,60	0,92	-0,08	0,95
TL Ticari Kredi	0,89	0,96	0,92	0,97
1 Aya Kadar Vadeli Mevduat	0,81	0,98	-0,34	0,91
3 Aya Kadar Vadeli Mevduat	0,62	0,98	-0,86	0,81
6 Aya Kadar Vadeli Mevduat	0,83	0,96	0,47	0,96
TCMB Fon.Maly. ve BİST Repo Korelasyonu				
	0,99	0,98	0,98	0,99

Kaynak: TCMB, EVDS. (<https://evds2.tcmb.gov.tr/>)

TCMB fonlama maliyeti ile BİST repo faiz oranları arasındaki ilişki doğal olarak son derece yüksektir. Tüm alt dönemlerde en yüksek korelasyon katsayısı fonlama maliyeti ile TL ticari kredi faizi arasındadır.

Kredi-mevduat faiz oranları ile TCMB fonlama maliyeti arasında genelde var olan güçlü pozitif ilişki, Aralık 2021 sonrasında ortadan kalkmıştır. Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Ocak 2022 döneminden geleneksel politikalara dönüşün başlatıldığı Haziran 2023 dönemine kadar, TCMB fonlama maliyeti ile ihtiyaç kredileri ve 1-3 aya kadar vadeli mevduat arasındaki korelasyon negatife dönüşürken, özel koşulları bulunan TL ticari kredi ve 6 aya kadar vadeli TL mevduat faizleri ile fonlama maliyeti arasında pozitif korelasyon katsayıları korunmuştur. Politika faizi ile ilişkili referans oranını aşan ticari kredi faizlerinde uzun vadeli ve

düşük faizli tahvil alım zorunluluğunun getirilmesi nedeniyle bankalar bu yükümlülükten kaçınmak amacıyla kredi faizinde saptanmış rotayı izlemiş ve politika faiziyle ilintili kredi faizlerini tesis etmiştir. Bu ise pozitif yönlü yüksek korelasyon katsayısının muhafaza edilmesini sağlamıştır. Diğer yandan, bankalar sınırlandırılmış kredi fiyatlamasını izlerken bazı dönemlerde kredi arzını kısarak muhtemel faiz oranı artışının doğuracağı faiz riskine karşı hazırlık yapmıştır.

En az 91 gün vadeli açılması sebebiyle 6 aya kadar vadeli mevduat diliminde izlenen KKM faizinin de politika faizi üzerinden azami bir oranla sınırlanması, 6 ay vadeli mevduat ile fonlama maliyet arasındaki mevcut ılımlı pozitif korelasyon katsayısının devamlılığını temin etmiştir.

Haziran 2023 döneminden itibaren geleneksel politikalara kademeli dönüşe geçilmesi ile birlikte değişkenler arasındaki ilişki görece normalleşmeye başlamış ve yüksek düzeyli korelasyon katsayılarına yeniden ulaşılmıştır.

5. SONUÇ

Ağustos 2018 döneminde yaşanan kur şoku, Mart 2020 sonrası salgın krizi, Eylül 2021'den itibaren politika faizi ve enflasyon arasındaki bağı koparan ve çeşitli araçlarla piyasa faizlerini baskılayan geleneksel olmayan para politikası ve Haziran 2023 döneminden itibaren geleneksel politikalara kademeli dönüşü esas alan yeni politikalar son 5 yılda bankacılık sektörünün gelişimi üzerinde etki yaratmıştır. Özellikle Aralık 2021'den itibaren KKM'nin uygulamaya konulması ve bu ürüne konu faize üst sınır getirilerek mevduat faizlerinin baskılanması, ayrıca 2022'den itibaren politika faizi üzerinden saptanmış bir referans değeri aşan faiz oranlarından kredi kullandırılmalarında bankalara uzun vadeli ve düşük faizli menkul kıymet alım zorunluluğunun getirilerek kredi faizlerinin de düşük tutulmaya çalışılması ve çok sayıdaki müdahaleci makro-mikro ihtiyati düzenleme banka politikalarına, fiyatlama davranışlarına ve piyasa dinamiklerine tesir etmiştir. Enflasyon hedeflemesi stratejisinin bir kenara konulması ile oluşturulan yüksek negatif reel faiz ortamı ve düzenleyici çerçevenin önceki dönemlerden keskin şekilde farklılaşması mevduat-kredi-menkul değerler piyasalarının arz-talep taraflarını bir ölçüde şekillendirmiş, finansal piyasa fiyatlarını yapaylaştırmıştır. Bu nedenle, önceki dönemlerde var olan değişkenler arasındaki ilişkiler ve dönemler arasındaki değişimin analizinde kullanılan yaklaşımlar işlevselliğini bir ölçüde kaybetmiştir.

Çalışmada, faizle ilintili ana bilanço kalemleri olan sorunsuz krediler, menkul değerler ve vadeli mevduat ile bu kalemlere konu faiz gelir-gider oranları üzerinden banka gruplarının 2019-2023 döneminde sergiledikleri büyüme ve performans karşılaştırılmıştır. 2019-2023 dönemi kendi içinde iki alt döneme (kur şoku ve salgın krizinin damgasını vurduğu 2019-2021 ve geleneksel olmayan para politikasının baskın olduğu 2022-2023 dönemi) ayrılarak sunulmuştur. Çalışmada yer alan bilanço kalemlerinin yıla yaygın ortalamaları 12 aya ait ay sonu değerler üzerinden bulunmuş, kâr/zarar tablosu kalemleri ile bilanço kalemleri arasında ilgi kurulurken ve büyüme-değişim oranları ile gelir-gider oranları hesaplanırken ortalama bilanço büyüklükleriyle hesaplamalar yapılmıştır. Bilanço kalemlerinin akım değil, stok değerleri ifade etmesinden dolayı, ulaşılan sonuçlar ilgili yılda yeni kullanılan kredi, edinilen menkul değerler ya da toplanan mevduata değil, birikimli olarak aktarılan ve bakiye arz eden tüm hesaplara aittir. Katılım bankalarına ait katılım fonu ve kâr payı gelir-gider büyüklükleri BDDK sınıflandırmasına paralel şekilde mevduat ve faiz gelir-gideri içinde değerlendirilmiştir.

TCMB ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti ile kredi-mevduat faizleri arasında 2019-2021 döneminde var olan güçlü pozitif korelasyon Ocak 2022-Mayıs 2023 arasında farklılaşmış; ihtiyaç kredisi ve 1 ve 3 aya kadar vadeli mevduat faizlerinde negatif korelasyon katsayıları oluşmuş; politika faiziyle ilintili olarak saptanan KKM'nin 6 aya kadar vadeli mevduat içinde yer alması nedeniyle bu vade dilimindeki mevduat faizi ve yine politika faizi üzerinden belirlenen referans değer ile ilişkili ticari kredi faizi pozitif korelasyon katsayılarına sahip olmaya devam etmiştir. Haziran 2023 döneminde başlatılan geleneksel politikalara kademeli dönüşle birlikte tüm değişkenlerde yüksek düzeyli korelasyon katsayılarına ulaşılmıştır.

2019-2023 döneminde, sektörde bileşik yıllık büyüme oranı toplam krediler için %40,4, toplam vadeli mevduat için %44,5, menkul değerler için %53,3'dür. Kredilerde katılım bankaları (%57,8) ve kamu bankaları (%44) sektörün büyüme hızını aşarken, en düşük büyüme %35,4 ile yerli özel mevduat bankalarında gerçekleşmiştir. Sadece TL krediler dikkate alındığında her iki alt dönemde de yerli özel ve yabancı mevduat bankaları sektörün altında, kamu bankaları ve katılım bankaları sektörün üzerinde büyümeye ulaşmıştır. 2019-

2023 döneminde dolar bazında YP kredilerde sektörde %7,6'lık küçülme meydana gelirken, yerli özel mevduat bankalarında bu gerileme (-%11,4) daha belirgindir. En düşük gerileme kamu bankalarında (-%5) yaşanmıştır.

2019-2023 döneminde bileşik yıllık büyüme açısından katılım bankaları tüketici kredilerinde %45,8, toplam ticari kredilerde %58,4, TL ticari kredilerde %62 ve YP kredilerde %53 ile en yüksek değerlere ulaşmıştır. Söz konusu büyümenin yansıdığı kredi türlerinden elde edilen faiz-kâr payı gelirindeki artış bakımından da katılım bankaları ilk sıradadır. En düşük büyüme oranları ise tüketici kredilerinde kamu bankalarına, ticari kredilerde yerli özel mevduat bankalarına aittir.

Kredilerden sağlanan toplam faiz gelirinde, sektör için 2019-2023 dönemi bileşik yıllık büyümesi %49,6 iken, katılım (%64,6) ve kamu (%51,9) bankalarındaki büyüme sektörü aşmış, yerli özel (%45,1) ve yabancı (%46,2) mevduat bankalarında ise sektör büyümesinin altında kalmıştır. Bu durum kredilerdeki büyüme performansına paralel bir durumdur. Çalışmada tüketici ve ticari kredilere ait değerler de ayrıca sunulmuştur.

Sektörde 2019-2023 döneminde TL kredilerden elde edilen faiz- gelir oranı %11-19 arasında dalgalanmıştır. Yerli özel ve yabancı mevduat bankaları tüm dönemlerde sektörü aşarken, yabancı bankalar en yüksek oranlara ulaşmıştır. Kamu bankaları tüm yıllarda sektör ve tüm gruplardan daha düşük oranlarda kredi faiz geliri elde ederken, diğer gruplardan negatif sapma 2022-2023 yıllarında açılmıştır.

Geleneksel politikalara dönüş ve görece sıkı para politikası uygulaması sonucu 2023 yılının ikinci yarısında faiz oranlarının önemli yükselişler kaydetmesine karşın bilanço verilerinin, dolayısıyla stok verilerin kullanılması nedeniyle önceki dönemlerden devralınan yüksek bakiyelere ait düşük faiz oranları 2023 yılı ortalama oranlarının düşük kalmasına yol açmıştır.

Vadeli mevduattaki bileşik yıllık büyüme ise kredilerdeki artışı geçmiş, sektörde toplam mevduatta büyüme %44,5, TL mevduat ve katılım fonundaki büyüme %59,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kredilerdeki eğilime benzer şekilde kamu ve katılım bankaları sektörü yukarı çekerken, yerli özel ve yabancı bankalar sektörden düşük büyüme oranları elde etmiştir. KKM'ye dönüşüm ve bankaların teşvik edilmesi sonucu, dolar bazında toplam vadesiz ve vadeli YP mevduatta 2022-2023 döneminde kamu bankalarındaki düşüş %10 ile en düşük seviyede iken, yabancı mevduat bankalarında %28, katılım bankalarında %23, yerli özel mevduat bankalarında %21'lik gerileme meydana gelmiştir.

Stok kredi ve mevduat büyüklüklerine ait faiz gelir-gider oranları arasındaki fark üzerinden hesaplanan kredi-mevduat marjı, tüm banka gruplarında sadece 2020 yılında toplam, TL ve YP stok büyüklüklerde pozitifdir. TL kredi-TL mevduat marjı sektörde 2019 (-%0,4), 2021 (-%2,1), 2023 (-%5,9) yıllarında negatif, 2020 (%1,9) ve 2022 (%0,9) yıllarında düşük de olsa pozitifdir. 2023 yılında tüm banka gruplarında, toplam ve TL büyüklüklerine konu kredi-mevduat marjı negatife dönüşmüştür. Bunun nedeni; Haziran 2023 döneminden itibaren izlenmeye başlanılan görece sıkı para politikasına paralel olarak yılın ikinci yarısında yeni kredi ve mevduata ait faiz oranlarının artması, ancak vade uyumsuzluğunun doğal sonucu olarak yüksek oranların kısa vadeli mevduat hacmine büyük ölçüde yansımaları, görece uzun vadeli kredi portföyünün ise bu artıştan henüz etkilenmemesidir. TL kredi-TL mevduat faiz marjında 2023 yılında kamu bankaları -8,5 puanla en olumsuz, katılım bankaları -0,8 puanla en olumlu görünüme sahip iken, yerli özel mevduat bankaları -5, yabancı mevduat bankaları -3,4 puanlık marjlar bulundurmaktadır. Benzer bir durum politika faizinde indirimlerin yapılmaya başlanılarak faiz-enflasyon arasındaki bağı koparıldığı Eylül 2021 sonrasında da yaşanmıştır.

Kredi-mevduat marjının değerlendirilmesinde aynı zamanda kredi/mevduat rasyosu da dikkate alınmalıdır. Kredi kullanımı yükseldikçe söz konusu marjın sunduğu katkı artmakta, bir yandan risk, diğer yandan gelir yükselmektedir. Türkiye'de 2019-2023 döneminin başlangıcında %59 olan kredilerin aktifteki payı dönem sonunda %50'ye gerilerken, mevduatın bilanço payı ise %57'den %63'e yükselmiştir. Kredi/mevduat rasyosu 2019-2023 döneminde kamu bankalarında 35,6 puan, yerli özel mevduat bankalarında 24,8 puan, yabancı mevduat bankalarında 22,6 puan, katılım bankalarında 6 puan gerilemiştir.

2019-2023 dönemi çoğu ülke için salgın krizinin olumsuz etkilerinin zayıflatılarak normale dönüşün başlatıldığı ve enflasyonla mücadelede önemli etapların geçildiği bir zaman dilimini ifade ederken, Türkiye aynı zaman diliminde kontrol dışı bir gelişme ya da beklenmedik bir şokla değil, net bir tercihle Eylül 2021 döneminden itibaren çerçevesi ve araç-amaç seti belirsiz olan ve bileşimi hızla değişen geleneksel olmayan politikaları uygulamaya başlamıştır. İzlenen politikalar sonucu yükselen enflasyon ve döviz kuru ile zayıflayan

rezervler karşısında piyasa faizlerini ve kuru baskılayan araçları öne çıkaran ve yüksek negatif reel faizi merkezine alan geleneksel olmayan para politikasının çizdiği sınırlar çerçevesinde bankalar politika ve davranışlarını şekillendirmiştir. Kredilerin payı ve kredi/mevduat rasyosundaki gerileme söz konusu sürecin bankaların risk iştahını azalttığını göstermektedir. Haziran 2023 döneminden itibaren geleneksel politikalara kademeli dönüşün başlatılması ise finansal piyasalarda denge ve sağlıklı fiyatların yeniden tesisi ve değişkenler arasındaki bağın yeniden kurulması bakımından yararlı olarak değerlendirilmektedir.

Etik Kurul Beyanı

Çalışma için etik kurul kararı gerekmemektedir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Veri, analiz, literatür taraması, sonuç ve tartışma bölümünün tamamı yazar tarafından yazılmıştır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Alper, K., Binici, M., Demiralp, S., Kara, H. ve Özlü, P. (2014). Reserve Requirements, Liquidity Risk and Credit Growth. TCMB Tartışma Tebliği, 14/24.
- Banerjee, A., Bystrov V. ve Mizen, P.D. (2013). How Do Anticipated Changes to Short-Term Market Rates Influence Banks' Retail Interest Rates? Evidence from the Four Major Euro Area Economies. *Journal of Money, Credit and Banking*, 45, 1375-1414.
- BDDK. Aylık Bülten. <https://www.bddk.org.tr/bultenaylik> (Erişim Tarihi: 10-20 Ocak 2024)
- BDDK. Aylık Bülten-Gelişmiş Gösterim. <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> (Erişim Tarihi: 10-20 Ocak 2024)
- BDDK. Haftalık Bülten. <https://www.bddk.org.tr/BultenHaftalik> (Erişim Tarihi: 10-20 Ocak 2024)
- Bikker, J.A. ve Gerritsen, D.F. (2017). Determinants of Interest Rates on Time Deposits and Savings Accounts: Macro Factors, Bank Risk, and Account Features. *International Review of Finance*, 18(2), 169-216.
- Binici, M., Kara, H. ve Özlü, P. (2016). Faiz Koridoru ve Banka Faizleri: Parasal Aktarım Mekanizmasına Dair Bazı Bulgular. TCMB Çalışma Tebliği, 16/08.
- Boungou, W. ve Hubert, P. (2021). The Channels of Banks' Response to Negative Interest Rates. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 131.
- Brunnermeier, M.K. ve Koby, Y. (2018). The Reversal Interest Rate. NBER Working Paper, 25406.
- Bulut, Ü. (2020). Para Politikasının Kredi Faiz Oranlarına Geçişkenliği: Türkiye Örneği. *TBB Bankacılar Dergisi*, 31(114), 17-29.
- Büberkökü, Ö. ve Kızıldere, C. (2019). Geleneksel Olmayan Para Politikası Uygulamaları Döneminde Faiz Oranı Geçişkenliğinin İncelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(8), 216-244.
- Çağlarırnak Uslu, N. ve Karahan, P. (2016). Para Politikasının Kredi Faiz Oranlarına Geçişkenliği Üzerine Dinamik Bir Analiz: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3), 671-690.
- Çavuşoğlu, F. (2010). Mevduat ve Kredi Faiz Oranlarında Geçişkenlik: Türkiye Örneği. TCMB Bankacılık ve Finans Kuruluşları Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Darracq Paries, M. Moccero, D., Krylova, E. ve Marchini, C. (2014). Recent Development in the Retail Bank Interest Rate Pass-Through in the Euro Area. *ECB Occasional Paper*, 155.
- Das, S. (2015). Monetary Policy in India: Transmission to Bank Interest Rates. *IMF Working Paper*, WP/15/129.
- Demiralp, S., Eisenschmidt, J. ve Vlassopoulos, T. (2019). Negative Interest Rates, Excess Liquidity and Retail Deposits: Banks' Reaction To Unconventional Monetary Policy in the Euro Area. *ECB Working Paper Series*, 2283.

- Demirgil, B. ve Türkay, H. (2017). Türkiye’de Faiz Oranlarını Etkileyen Faktörler: Bir ARDL/Sınır Testi Uygulaması. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(3), 907-928.
- ECB. (2009). Recent Development in the Retail Bank Interest Rate Pass-Through in the Euro Area. ECB Monthly Bulletin, August 2007, 93-105.
- ECB. (2007). Recent Development in the Retail Bank Interest Rate Pass-Through in the Euro Area. ECB Monthly Bulletin, July 2007, 27-30.
- Eggertsson, G.B., Juelsrud, R.E., Summers, L.H. ve Wold, E.G. (2019). Negative Nominal Interest Rates and the Bank Lending Channel. NBER Working Paper, 25416.
- Green, C.J. (1998). Banks as Interest Rate Managers. Journal of Financial Services Research, 14, 189–208.
- Güneş, H. (2022). TCMB Ağırlıklı Ortalama Fonlama Maliyetinin Banka Faizlerine Etkisi. Finans Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(4), 565-574.
- Illes, A., Lombardi, M. ve Mizen, P. (2015). Why Did Bank Lending Rates Diverge From Policy Rates After The Financial Crisis? BIS Working Paper, No: 486.
- Karagiannis, S., Panagopoulos, Y. ve Prodrinos, V. (2010). Interest Rate pass-through in Europe and the US: Monetary Policy after the Financial Crisis. Journal of Policy Modeling, 32, 323-338.
- Kartal, F. (2023a). Türk Bankacılık Sektöründe 2022 Yılı Kârlılığının Belirleyicileri. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, 19, 1-25.
- Kartal, F. (2023b). Bankalarda Menkul Değerlerin Sınıflandırılması ve 2022 İtibarıyla Menkul Değer Kaynaklı Gelir ve Riskler. Journal of Banking and Financial Research, 10(1), 53-68.
- Mishra, P., Montiel, P., Pedroni, P. ve Spilimbergo, A. (2014). Monetary Policy and Bank Lending Rates in Low-Income Countries: Heterogeneous Panel Estimates. Journal of Development Economics, 111, 117–131.
- Öztürk, N. ve Durgut, D. (2011). Faiz Oranlarının Belirleyicileri: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 3(1), 117-144.
- Salihoğlu, E. ve Hepsağ, A. (2021). Banka Faiz Oranı Geçişkenliği: RALS Eşbütünleşme Yöntemiyle Normal Dağılmamayı Dikkate Alan Bir Yaklaşım. TBB Bankacılar Dergisi, 117, 40-57.
- TCMB. EVDS. <https://evds2.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10-20 Ocak 2024)
- Uğur, A. ve Bingöl, N. (2018). Türkiye’de Politika Faiz Oranı ve Bankacılık Kredi Faiz Oranları Arasındaki Geçişkenliğin Nedensellik Analizleri ile Yorumlanması. Journal of Management and Economics Research, 16(1), 258-274.
- Uslu, H. (2020). Enflasyon ile Mevduat ve Kredi Faizleri Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Fisher Eşitliği Çerçevesinde Ekonometrik Bir Analiz. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 201-229.
- Yücel, E. (2023). Ticari Kredi Faiz Oranının Belirleyicileri. Journal of Empirical Economics and Social Sciences, 5(1), 1-13.

EXTENDED ABSTRACT

The currency shock in August 2018, the pandemic crisis after March 2020, the unconventional monetary policy since September 2021 that severed the link between policy rates and inflation while suppressing market interest rates through various tools, and the gradual return to conventional policies starting in June 2023 have all influenced the development of the Turkish banking sector over the past five years.

This study examines the period from January 2019 to December 2023, following the currency shock in August 2018. Its aim is to analyze how the pandemic crisis (from March 2020) and the unconventional economic policies (post-September 2021), including high negative real interest rates, have impacted banks' interest-related balance sheet items and interest income-expense ratios. The study focuses on key balance sheet items such as performing loans, securities, and time deposits, analyzing their development across bank groups based on capital structures. It also presents interest income-expense ratios calculated from stock values. Financial analysis is conducted by examining key interest-related figures from bank balance sheets and profit/loss statements.

Due to the unconventional economic policies and market interventions distorting financial prices, no comparison is made with the pre-2019 period. The shift away from inflation-targeting policies in September 2021 suppressed credit, deposit, and bond interest rates while allowing high inflation to distort financial markets, leading to significant disconnections between variables.

Some of the findings of the study can be summarized as follows.

- The strong positive correlation between CBRT's weighted average funding cost and loan-deposit interest rates (2019-2021) weakened between January 2022 and May 2023, with negative correlations emerging in consumer loans and short-term deposits. With the gradual return to conventional policies in June 2023, correlations strengthened.

- The compound annual growth rate (CAGR) in 2019-2023 was 40.4% for total loans, 44.5% for time deposits, and 53.3% for securities. Participation banks (57.8%) and state-owned banks (44%) exceeded the sector's loan growth, while private domestic banks had the lowest growth (35.4%).

- In FX-denominated loans, the sector saw a 7.6% contraction, with private domestic banks experiencing the steepest decline (-11.4%), while state-owned banks had the lowest contraction (-5%).

- Participation banks led in consumer (45.8%), total commercial (58.4%), TL commercial (62%), and FX loan (53%) growth, also ranking highest in interest/profit-sharing income.

- Total loan interest income grew at a 49.6% CAGR, with participation (64.6%) and state-owned banks (51.9%) exceeding sector growth, while private domestic (45.1%) and foreign banks (46.2%) fell behind.

- The loan-deposit margin has been calculated based on the interest income and expenses of loan and deposit items $[(\text{Loan Interest Income} / \text{Loans}) - (\text{Deposit Interest Expense} / \text{Deposits})]$. The loan-deposit margin was positive only in 2020. TL loan-TL deposit margin was negative in 2019 (-0.4%), 2021 (-2.1%), and 2023 (-5.9%), but slightly positive in 2020 (1.9%) and 2022 (0.9%). In 2023, all bank groups had negative loan-deposit margins, with state-owned banks at -8.5 points and participation banks at -0.8 points (least negative).

- The share of loans in total assets fell from 59% (2019) to 50% (2023), while deposits rose from 57% to 63%. The loan/deposit ratio declined by 35.6 points for state-owned banks, 24.8 points for private domestic banks, 22.6 points for foreign banks, and 6 points for participation banks.

Between 2019-2023, while other countries normalized post-pandemic and advanced inflation control, Turkey pursued unconventional policies with unclear objectives, leading to high inflation, currency depreciation, and weakened reserves. Banks adapted their strategies accordingly, reducing risk appetite, as seen in the declining loan share and loan/deposit ratio. The gradual return to conventional policies (from June 2023) is seen as a positive step toward restoring market balance and financial stability.